

Opsøgende socialt arbejde

INTRO

UCN PERSPEKTIV

#04 2018

Tema

Opsøgende socialt arbejde

RedaktionJens Boelsmand
Forskning og udvikling
jeb@ucn.dkJeanne Debess
Radiografuddannelsen
jed@ucn.dkLone Hansen
UCN Biblioteket
loh@ucn.dkLouise Naomi Vetner
(ansvarshavende redaktør)
UCN Biblioteket
lnv@ucn.dk**Gæsteredaktør**Tanja Miller
Program for Udsathed
og Chanceulighed
tnm@ucn.dk**Copyright**

Every effort has been made to locate copyright holders of materials included in this journal in order to obtain their permission to publish it.

Design og layoutClienti
UCN Kommunikation**Web**[www.journals.ucn.dk/
index.php/perspektiv](http://www.journals.ucn.dk/index.php/perspektiv)**UCN**Selma Lagerløfs Vej 2
9220 Aalborg Øst**ISSN**

2446-2977

ALLE HAR GAVN AF NYE PERSPEKTIVER

Velkommen til UCN Perspektiv. Et online tidsskrift udgivet af Professionshøjskolen UCN. Her vil vi formidle centrale resultater af vores forskning og udvikling, til de professioner og erhverv vi uddanner til, samt til studerende og undervisere på professionshøjskoler og erhvervsakademier.

Hvert nummer af tidsskriftet har et fokus, der retter sig mod en målgruppe indenfor UCNs forskellige uddannelsesområder. Det betyder også, at de enkelte numre af UCN Perspektiv vil have en unik målgruppe og vil blive markedsført forskelligt.

Alle artikler bliver kvalitetssikret af den faste redaktion og en fagkyndig gæsteredaktør.

UCN Perspektiv er hele tiden under udvikling og vil forsøge at eksperimentere med formidlingsformerne i den digitale verden uden at gå på kompromis med kvaliteten.

UCN Perspektiv er open access (gratis for alle), og udkommer 2-3 gange om året.

Kontakt venligst redaktionen, hvis du har ideer til indhold og form for kommende numre af UCN Perspektiv.

Med venlig hilsen
Redaktionen

INDHOLD

...relationen mellem den professionelle og borgeren er mere afgørende og måske vigtigere end valget af metoder eller indsatser..

12

Den synlige og opsøgende sygeplejerske

Foto: Colourbox.dk

20

Opsøgende socialt arbejde
- mangfoldighedernes ustyrlighed

28

Foto: Colourbox.dk

Grænsearbejde - Opsøgende gadeplansarbejde blandt unge hjemløse

4 Forord

6 Når borgerne bliver aktører
- Samskabelse i det sociale arbejde

12 Den synlige og opsøgende sygeplejerske

20 Opsøgende socialt arbejde
- mangfoldighedernes ustyrlighed

28 Grænsearbejde - Opsøgende gadeplansarbejde blandt unge hjemløse

OPSØGENDE SOCIALT ARBEJDE

Gæsteredaktør

Tanja Miller, docent
Program for Udsathed
og Chanceulighed, UCN

Dette temanummer af UCN Perspektiv præsenterer i fire artikler resultater af FoU-projekter (projekter, som er gennemført af forskningsenheden Forskning og udvikling, UCN) om opsøgende arbejde i velfærdsprofessionerne.

Temanummeret er relevant, i og med at velfærdsopgaver inden for pædagogik og sundhed/sygepleje i disse år genfortolkes og søges løst på nye måder. Sagen er, at de traditionelle måder at tænke velfærdsydelse på ikke i tilstrækkeligt stort omfang lykkes med at bringe de borgere, der har hjælp behov, videre med deres udfordringer. Det allerstørste problem er faktisk, at de borgere, der har allermest brug for støtte og hjælp, ikke modtager den. Det kan skyldes, at de ikke ved, at en given velfærdsydelse findes, eller at den er eller forekommer dem opnåelig. Denne uvidenhed kalder vi mangel på 'health literacy' eller på 'social literacy', hvilket betyder, at der er strukturelle uligheder i forhold til at opsøge og bruge velfærdsydelser. Borgeren kan også have udviklet en modstand mod systemerne og have mistet tilliden til, at samfundet vil

borgeren noget godt. Uanset hvilke årsager der er til, at ikke alle velfærdsydelser når ud til marginaliserede borgere, er der brug for nytænkning og nye paradigmer.

Den første artikel er skrevet af Ann-Merete Iversen, lektor, ph.d., og Thomas Waring Stubben, lektor, begge fra pædagoguddannelsen, UCN. Den har titlen 'Når borgerne bliver aktører – Samskabelse i det sociale arbejde'.

Artiklen sætter fokus på, at opsøgende socialt arbejde kan antage mange former. Selve betegnelsen 'opsøgende socialt arbejde' indikerer, at socialarbejderen opsøger borgeren med henblik på at udføre et stykke socialt arbejde. Betegnelsen 'samskabelse' er udtryk for et behov for at ændre denne tilgang, idet samskabelse indikerer, at et antal aktører samles om at udvikle nye løsninger på et problem, de alle har en aktie i. Det er nemlig sådan, at der findes en gruppe borgere, hvis særlige livsomstændigheder og forudsætninger bevirker, at de i mindre grad end andre borgere tildeles en deltagerposition i relationen mellem borger og 'system'. Det drejer sig om borgere i udsatte positioner, dvs. børn, unge og voksne med funktionsnedsættelser, mennesker, der er misbrugere, anbragte, hjemløse eller mennesker, som på anden

måde er i livsomstændigheder, der i kortere eller længere perioder gør dem til 'målgruppe' i det sociale arbejde. Dette skaber et behov for udvikling af strategier, der gør det muligt at tilbyde borgere i udsatte positioner deltagerpositioner i samskabelse med andre, det være sig den fagprofessionelle, den pårørende, naboen eller den lokale erhvervsdrivende for blot at nævne nogen. De første erfaringer med samskabelse viser imidlertid, at selve processen 'at samskabe' ikke er problemfri. Der kan være langt fra ideal og gode intentioner til at etablere en ligeværdig dialog blandt aktører. Artiklen giver et bud på en ontologisk og metodisk tilgang til samskabelse, hvor det at etablere en ligeværdig, skabende proces er i centrum.

Den anden artikel er skrevet af Brigitte Sørensen, lektor, og Jette Cortnum, lektor, begge sygeplejerskeuddannelsen, UCN. Den har titlen 'Den synlige og opsøgende sygeplejerske'. Artiklen svarer på spørgsmålene:

- Hvordan vil dansktalende, socialt udsatte enlige mødre bruge en sygeplejerske, hvis hun er synlig og kommer som et tilbud i deres nærmiljø?
- Hvordan kan konstruktionen af en synlig og opsøgende sygeplejerske være, hvis hun skal

FORORD

arbejde sundhedsfremmende og forebyggende til gavn for socialt udsatte enlige mødre?

Artiklen bygger på et projekt, der beskrives i artiklen, og den rummer mange spændende citater fra kvinder i projektet.

Den tredje artikel er skrevet af Gitte Larsen, lektor, og Holder Kjærsgaard, lektor, begge pædagoguddannelsen, UCN, og har titlen 'Opsøgende socialt arbejde – mangfoldighedernes ustyrlighed'.

Artikel indkredser fænomenet opsøgende socialt arbejde, og der peges på fire centrale skismaer ved indsatser, der retter sig mod "mennesker, der har brug for hjælp og støtte i vanskelige livssituationer, men som ikke evner eller ønsker at opsøge eller anvende de bestående hjælpetilbud".

Formålet med at pege på skismaer i den opsøgende praksis er at skabe en forståelse af og diskussion af de grundvilkår, der er indlejret i det opsøgende sociale arbejde med henblik på at styrke det teoretiske vidgrundlag hos fagprofessionelle, som har berøring med det opsøgende sociale arbejde på både uddannelses- og praktikerniveau. Artiklen hævder, at der både i et udviklings-, uddannelses- og praksisperspektiv er behov for at anvende og udvikle teoretiske

begreber til at forstå fænomenet opsøgende socialt arbejde. Hovedbudskabet er, at det opsøgende arbejde synes at være præget af 'mangfoldighedernes ustyrlighed'. Artiklen argumenterer på den ene side for, at den mangfoldighed, hvormed den opsøgende indsats udfolder sig, er en nødvendighed, hvis indsatsen skal nå ud til de socialt mest udsatte borgere, som det etablerede hjælpeapparat ikke når. På den anden side hævdes det, at nødvendigheden af en mangfoldig og kontekstafhængig indsats kan medføre, at det opsøgende arbejde får karakter af tilfældighed og uafgrænsethed, hvor indsatsen først og fremmest styres af den enkelt gadeplansmedarbejder og det faglige fællesskab, som denne er en del af.

Den fjerde artikel er skrevet af Thomas Heegaard Christensen, adjunkt, pædagoguddannelse, UCN, og har titlen 'Grænsearbejde – Opsøgende gadeplansarbejde blandt unge hjemløse'.

Artikel tager afsæt i en undersøgelse af det opsøgende gadeplansarbejdet blandt unge hjemløse i Aalborg. Undersøgelsen er motiveret af de senere års markante stigning i gruppen af unge hjemløse. Et af arbejdsfelterne i den sociale indsats over for denne gruppe unge er opsøgende

gadeplansarbejde. Artiklen sætter fokus på karakteren af det opsøgende arbejde og bidrager til perspektiver på et arbejdsfelt, der ofte er defineret som 'det vilde sociale arbejde'. Artiklen søger indledningsvis at indkredse grundlæggende træk i gadeplansarbejdet via forskningslitteraturen på dette felt for herefter at perspektivere disse træk til undersøgelsen af det opsøgende arbejde blandt unge i Aalborg. Tematisk belyses gadeplansmedarbejderens virke som grænsearbejde, bl.a. med teoretisk inspiration fra den amerikanske sociolog Michael Rowes perspektiver på 'boundary encounters' i gadeplansarbejde. Undersøgelsen illustrerer medarbejdernes perspektiver på positionering og aktiviteter i dette grænsearbejde inden for centrale arbejdsområder.

Vi håber, at artiklerne vil blive læst med nysgerrighed og kan bringe inspiration til læsernes eget arbejde med socialt udsatte borgere. ●

God læselyst!

NÅR BORGERNE BLIVER AKTØRER

– samskabelse i det sociale arbejde

Forfattere

Ann-Merete Iversen, lektor ph.d., pædagoguddannelsen UCN og Thomas Waring Stubben, lektor, pædagoguddannelsen UCN

Opsøgende socialt arbejde kan antage mange former. Selve betegnelsen indikerer, at 'socialarbejderen' opsøger borgeren med henblik på at udføre et stykke socialt arbejde. Med betegnelsen 'samskabelse' indikeres, at denne klassiske relation ændres. Intentionen er her, at samle et antal aktører om at udvikle nye løsninger på et problem, de alle har en aktie i. Det være sig borgeren, den fagprofessionelle, den pårørende, naboen eller den lokale erhvervsdrivende for blot at nævne nogen. De første erfaringer med samskabelse viser imidlertid, at selve processen 'at samskabe' ikke er problemfri. Der kan være langt fra ideal og gode intentioner til at etablere en ligeværdig dialog blandt aktører. Artiklen her giver et bud på en ontologisk og metodisk tilgang til samskabelse, hvor det at etablere en ligeværdig skabende proces er i centrum.

Baggrund

Over en kort årrække har begrebet samskabelse vundet udbredelse i de danske kommuner. Som det er gældende for mange nye, begreber, hersker der en vis konceptuel

uklarhed – for hvad betyder det egentlig at samskabe? Generelt defineret betegner samskabelse en praksis, hvor offentlig service produceres i et samarbejde mellem offentlige og ikke-offentlige aktører. Man kunne kalde det en slags horisontal velfærdsproduktion, hvor civilsamfundet og den private sektor på forskellig vis bidrager til at løse den offentlige sektors opgave. Dansk forskning på området (Tortzen & Espersen, 2016) viser imidlertid, at der kan være forskellige problemstillinger forbundet med denne bevægelse fra hierarkisk til horisontal praksis i den offentlige sektor. Blandt de mere markante problemstillinger er, at samskabelse som praksis legitimeres med belæg i en såkaldt 'demokratiserende' effekt. Det argumenteres, at borgerinddragelse styrker og udvikler demokratiet på samfundsplan. En større undersøgelse af praksis i de danske kommuner (Ibsen & Espersen, 2016) viser imidlertid, at borgere og civilsamfund primært inddrages i det led af den offentlige produktionskæde, hvor velfærd leveres, og ikke i udvikling af policy og strategi. Undersøgelsens resultater sår dermed tvivl om, hvorvidt den praksis, der udfoldes under betegnelsen samskabelse i de danske kommuner, reelt øger borgeres og civilsamfundets indflydelse på – og deltagelse i – udvikling af offentlig service.

Hvor denne problemstilling kan siges at have almen politisk og social karakter, er der en gruppe borgere – børn, unge og voksne – hvis særlige livsomstændigheder og forudsætninger kræver særlig opmærksomhed, idet de i mindre grad end andre borgere tildeles en deltagerposition i relationen mellem borger og 'system' (Iversen, 2017; Mik-Meyer, 2018). Det drejer sig om borgere i udsatte positioner. Børn, unge og voksne med funktionsnedsættelser, mennesker, der er misbrugere, anbragte, hjemløse eller på anden måde i livsomstændigheder, der i kortere eller længere perioder gør dem til 'målgruppe' i det sociale arbejde. Dette udgør en specifik problemstilling i forbindelse med samskabelse. Der er behov for udvikling af strategier, der gør det muligt at tilbyde borgere i udsatte positioner deltagerpositioner i samskabelse.

Dette fører os tilbage til det indledningsvist stillede spørgsmål: Hvad betyder det at samskabe? Og supplerende: Hvordan samskaber man? Vi vil i det følgende stille skarpt på det metodiske aspekt i samskabelse. På hvordan samskabelse kan faciliteres, så borgere i udsatte positioner på lige fod med andre aktører tilbydes en deltagerposition. Det er dermed også et bud på, hvordan den fagprofessionelle i det sociale arbejde kan tilføje et nyt

redskab til sin værktøjskasse. Et redskab, hvor borgeren tager plads ved bordet som aktør på lige fod med øvrige aktører, og hvor de tilstedeværende sammen problemformulerer og genererer løsninger, tiltag og strategier. Vi retter blikket mod den proces, der kan tilrettelægges og faciliteres, så mødet mellem aktører bliver samskabende i ordets bogstavelige betydning. Og dermed stiller vi også skarpt på det, man kan kalde samskabens systemiske mikroniveau.

På rejse i voksenhandicapområdet

I 2017 kørte artiklens to forfattere og en tredje kollega, Keld Trækjær, rundt i landet og interviewede forskellige aktører inden for voksenhandicapområdet. Anledningen var forskning- og udviklingsprojektet Samskabelse 360°, der placerer sig i feltet mellem pædagogisk arbejde inden for voksenhandicapområdet og samskabelse som metode i velfærdsudvikling. Rejsens formål var at undersøge, i hvilken grad voksne med funktionsnedsættelse er aktører i eget liv. Eller med andre ord, i hvor høj grad borgerne selv er involverede i de beslutninger, der vedrører forskellige forhold i deres liv. Og vi havde en intention med at spørge. En intention, man også kan kalde projektets arbejdshypotese, nemlig at samskabelse som metode kan have noget at tilbyde i forhold til at skabe forudsætninger for medbestemmelse og samtidig har potentiale til at kvalificere den service, der tilbydes inden for specialområdet.

Vi besøgte socialøkonomiske virksomheder, græsrodsbevægelser for borgere med funktionsnedsættelse og deres pårørende samt bo- og dagtilbud på området for at teste hypotesen og for i det hele taget at lytte. Vi lærte forskelligt. En borger med nedsat funktion fortalte, at hendes chance for at blive hørt til et møde, er omvendt proportional med antallet af tilstedeværende fagprofessionelle. Hun

udtrykte sig ikke helt med de ord, men budskabet var utvetydigt:

Jo flere fagprofessionelle, desto dårligere møde. Fra andre aktører hørte vi, at samskabelse besværliggøres af strukturelle vilkår og eksisterende arbejdsformer i den offentlige sektor...

og at der i samskabelse blandt aktører i og omkring bo- og dagtilbud opstår en række problematikker i mødet mellem borgeren, civilsamfund og de fagprofessionelle med hensyn til faggrænser, ekspertise og magt. En central problemstilling, vi identificerede, var forskellige grader af fravær af det, man med et bredt begreb kunne kalde 'borgerens stemme'.

Borgerens stemme og alle de andre stemmer

Når forskellige aktører er samlet, er det et vilkår, at deres forudsætninger for at argumentere, debattere og blive hørt er forskellige. De har forskellige roller og positioner, forskellige sproglige forudsætninger, deltagerne har forskellig viden og ekspertise, og der er forskellige beføjelser, forskelligt ansvar osv. Alt dette påvirker kommunikationen. I det sociale arbejde kan intentionen meget vel være at inddrage borgeren – at respektere, at borgeren er ekspert i eget liv – men i praksis hæmmes mødet mellem borger og 'system' af ulige forudsætninger for kommunikation i situationen.

Samtidig viser undersøgelser, at rationaler i det sociale arbejde kan være indbyrdes modstridende (Mik-Meyer, 2018). Et dilemma, der er særlig relevant i en samskabelsesoptik, er forholdet mellem

intentionen om at ansvarliggøre borgeren og en udbredt manglende tiltro blandt fagprofessionelle til borgerens evne til at tage ansvar. De udsatte borgere betragtes som ikke-kapable netop i kraft af deres udsathed (Iversen, 2017). Der er samtidig grund til at antage, at der hos borgerne selv hersker en vis 'systemskepsis', der på tilsvarende vis hæmmer kommunikationen. Tilføjer vi derudover, som samskabelse tilsiger, flere aktører – frivillige, pårørende, den lokale erhvervsdrivende osv. – forvitres situationen og kommunikationen yderligere. Man kan sige, at kommunikationen 'rystes'. Der åbnes for, at aktørerne lytter på nye måder, men der er ingen garanti for, at borgerens stemme høres tydeligere.

At lytte og skabe sammen

Skal alle stemmer høres i samskabelse, kan det være nødvendigt at etablere et rum, der for en stund suspenderer deltagernes fordomme og forforståelser og ligestiller forudsætningerne for kommunikation. Der skal åbnes for, at de forskellige aktører dels udtrykker sig og dels høres.

Skal der skabes nyt, er det samtidig ikke nok, at der tales og lyttes. Kommunikation skal generere noget nyt og konkret, som alle tilstedeværende bidrager til og oplever ejerskab i forhold til. Kommunikation skal være skabende.

Anskuet som skabende kommunikation trækker samskabelse på metoder og principper fra blandt andet designtænkning (se fx Sanders & Stappers, 2008), systemteori (se fx Schärmer, 2007) og kunstbaserede tilgange (se fx

Foto 1: Collage fra konferencen

Darsø, 2009; Knill et al., 2010). Fra designtænkning hentes blandt andet inspiration til at arbejde løsningsgenererende samt til tilrettelæggelsen af den samskabende proces i faser. Faserne er følgende: problemdefinerings, research, idegenerering, prototyping og test. Det er centralt, at der udvikles prototyper, og det vil sige, at der ud af processen kommer konkrete ideer til handling. Og endnu mere centralt er, at prototyperne skal testes i en konkret kontekst eller praksis. Samskabelse er med andre ord ikke bare en øvelse i samarbejde, men et stykke arbejde, der fører frem til konkrete løsninger på virkelige problemstillinger.

Designtænkning genfindes hos både Scharmer (2007) og Bason (2010), der begge skriver om 'co-creation' som strategi til problemløsning og innovation. Dele af Scharmers U-teori fremhæver kommunikation og opmærksomhed som grundlæggende aspekter i udvikling af nyt. I en foresimplet udgave kan opmærksomhedens rettet og kommunikationens karakter, ifølge U-teorien, enten gøre os i stand til at lytte til hinanden og fællesskabet eller holde os fast i fordomme, forforståelser, vaner og rutiner. Kommunikation

kan være skabende eller fastholdende.

De fleste mennesker har oplevet fastholdende kommunikation. Borgerne, vi mødte på vores rejse rundt i landet, har helt sikkert. Så hvilke benspænd eller dogmer kan vi tilføje kommunikationen, for at den bliver skabende?

Her er der inspiration at hente i kunstens verden. Afklarende er det nødvendigt indledningsvist at skelne mellem kunst for kunstens egen skyld, kunsten som KUNST, og kunstbaserede tilgange i fx organisationsudvikling og forskning. Kunstbaserede tilgange tilbyder en vifte af forskellige udtryksformer, i denne kontekst benævnt 'modaliteter', som har potentiale i forhold til at gøre kommunikation skabende. Når vi ikke kun taler sammen, men fx formgiver, maler, danser eller synger, etableres der en platform i kommunikationen, hvor deltagerens opmærksomhed rettes mod den skabende virksomhed. Knill et al. kalder dette fænomen 'decentring' (Knill et al., 2010). Den kunstbaserede decentring eller forskydning har til formål at åbne for nye og andre erkendelser, end logisk analytiske metoder giver os adgang til. Hvor Darsø (2009) introducerer kunstnere som facilitatorer af

organisationsudvikling, er det et vigtigt princip i kunstbaseret decentring, at de kunstneriske udfoldelser skal være low skill. Dette oversættes bedst med udtrykket ikke-KUNST. Hensigten er ikke at skabe smukke, perfekte værker, men at bruge udtrykket, modaliteten, som genvej til at skabe ny viden og nye ideer. I begge kunstbaserede tilgange etableres et rum for udforskning og eksperimenteren.

At anvende kunstbaserede tilgange i samskabelse har således til formål at spænde tilstrækkeligt meget ben for forforståelser, vaner og rutiner til at deltagerne kan bevæge sig nye steder hen i opfattelsen af hinanden og af deres fælles opgave. Den skabende kommunikation udgør samtidig en platform for udvikling af prototyper. Dette fører os tilbage til forsknings- og udviklingsprojektet Samskabelse 360°, og til, hvordan vores rejse rundt i landet blev til udvikling og realisering af et samskabt og samskabende konferencedesign.

At tage sin egen medicin

En del af forsknings- og udviklingsprojektet Samskabelse 360° var, foruden at undersøge forståelsen af begrebet samskabelse inden for området 'voksne med funktionsnedsættelse', også at afholde en samskabende konference. Konferencens formål var dels at etablere samskabende netværk på området og dels at udvikle samskabende metoder, der kan anvendes i 'nedsat funktion'-området og udsatteområdet generelt.

Grundlaget for konferencen var de tidligere omtalte interviews samt vores viden om voksne med funktionsnedsættelse og samskabelse. Med hypotesen om, at 'jo flere fagprofessionelle desto dårligere møde', samt nogle udsagn hentet fra vores interviews om, hvad konferencen ikke skulle indeholde, som klangbund, gav vi os i kast med at designe konferencen.

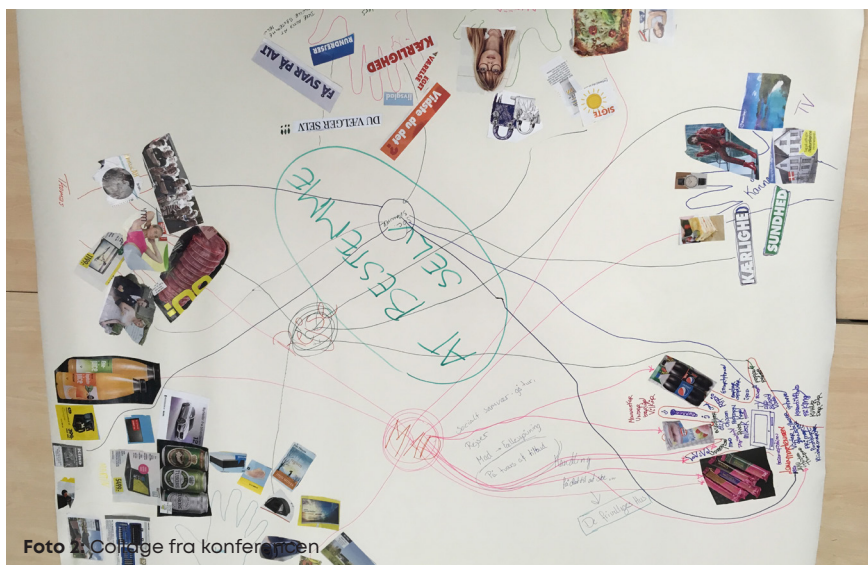

Foto: Collage fra konferencen

Foruden artiklens to forfattere og en tredje projektdeltager fra UCN deltog også pædagoger, pædagogstuderende og universitetsstuderende, der har et stort kendskab området 'voksne med funktionsnedsættelse' eller tidligere har arbejdet med samskabelse. Vi fandt det vigtigt, at konferencedesignet i sig selv var et resultat af samskabelse. Vi havde samtidig en målsætning om, at mindst halvdelen af de 75 konferencedeltagere skulle være voksne med funktionsnedsættelse (herefter benævnt 'borgere'). Det gav derfor sig selv, at det ikke skulle være en traditionel akademisk konference – men hvordan skulle den så være?

Gruppen, der skulle udvikle konferencedesignet, mødtes på et tredages planlægningsseminar med tuscher, posters og hovederfulde af ideer. Processen frem mod det færdige konferencedesign viste sig dog at blive et eksempel på den tidligere nævnte problemstilling omkring synet på borgere som ikke-kapable. Samtlige input til proces og facilitering blev mødt med forbehold, der havde at gøre med, hvad voksne med funktionsnedsættelse kan og særligt ikke kan. Vi blev konfronteret med vores egne begrænsede og

begrænsende forestillinger om borgernes formåen. Først da denne ironi gik op for os, var vi i stand til at udvikle konferencens design. Men frygten for at fejle grelt og ramme ved siden af skiven var hos os alle, helt frem til at konferencedeltagerne var gået hjem, og vi lettede kunne konstatere, at konferencen på mange vigtige parametre havde været en succes.

Et samskabende konferencedesign

Under designfasen blev det klart for os, at vi måtte arbejde i ikke-diskursive modaliteter, der dels kunne have en samlende effekt, og dels en idegenererende effekt på den mangfoldige gruppe konferencedeltagere. Deltagerne skulle rette deres opmærksomhed mod fællesskabet og samtidig sammen skabe nyt. Ydermere var det væsentligt, at modaliteterne havde en 'forstyrrende' effekt på hver enkelt deltager, og dog måtte de samtidig ikke være for vanskelige og ej heller for simple for deltagerne. Der skulle med andre ord være afstemte ben-spænd for kommunikationen. Sidst, men ikke mindst skulle modaliteternes idegenererende effekt fungere på flere niveauer, så den brede kognitive spændvidde ramtes bedst muligt. Den skabende kommunikation skulle faciliteres, så alle

deltagere kunne rummes uanset forudsætninger.

Med dette for øje nåede vi i gruppen frem til et trefaset design bestående af en indledende fase 1, der indeholdt tryghedsskabende og moderat forstyrrende modaliteter, hvor deltagerne rettede opmærksomheden mod rummet og fællesskabet, og derefter en mellemliggende fase 2, der havde til formål at skabe idegenerering hos den enkelte og fusionere ideerne i mindre grupper af deltagere. Den sidste af de tre faser skulle foregå i plenum, hvor der skulle udkrystalliseres prototyper på konkrete handlinger i praksis. Disse skulle undervejs i fasen være genstand for yderligere ideudvikling. Afslutningsvis i fase 3 skulle der, i det omfang det var muligt, etableres netværk, hvori prototyperne kunne realiseres, samt indgås konkrete aftaler i netværkene.

På baggrund af projektgruppens forundersøgelse blandt aktørerne besluttede vi, at konferencens overordnede arbejdstema var "At bestemme selv". Temaet skulle danne udgangspunkt for en undersøgelse af fænomenet selvbestemmelse og åbne for drømme, visioner og ideer hos deltagerne: "Hvis jeg kunne bestemme, så..." En helt central bevægelse i den optik var derfor også bevægelsen fra det individuelle perspektiv til samskabelse.

Designets faser

I denne kontekst er der ikke plads til at beskrive alle detaljer af det endelige konferencedesign. Vi vil her blot give eksempler på de anvendte modaliteter, på hensigten bag – og på den oplevede effekt af modaliteterne og det samlede design. Det betyder, at detaljer, som rumindretning, koordinering, forplejning etc. ikke berøres, endskønt de alle er vigtige.

Før deltagerne ankomst havde vi sammensat grupper på ca. otte ud fra et mangfoldighedsprincip. Der skulle ved hvert bord være så mange forskellige slags aktører repræsenteret som muligt – det vil sige borgere, græsrodder, politikere, embedspersoner og fagprofessionelle ved hvert bord. Ved ankomsten fik deltagerne udleveret en sticker med et symbol, der angav, hvor de skulle sidde ved bordene. Med denne simple manøvre sikrede vi mangfoldighed ved bordene og sørgede samtidig for, at deltagerne landede trygt det sted, hvor de 'hørte til'. Til hvert bord var tilknyttet en facilitator fra udviklingsgruppen, og vedkommende havde ansvaret for at styre processen ved bordet.

Da alle deltagere var ankommet, tog vi fat på fase 1, dvs. den tryghedsskabende, moderat forstyrrende fase, hvor deltagerne inviteres til at rette opmærksomheden mod rummet og fællesskabet. Til dette formål havde vi valgt stomp. Det er en modalitet, hvor deltagerne ved at klappe og trampe sammen skaber et rytmisk lydbillede. Det var nemmere, end vi havde forventet at skabe rytmer sammen. Vi var i gang med at lytte udad og rette fokus mod fællesskabet, og stemningen var opløftet.

Efter en kort fælles introduktion til planen for dagen gik deltagerne i gang med processen ved bordene. Så var fase 2 i gang. Vi havde til denne fase valgt modaliteten collage. Deltagerne blev instrueret i at arbejde sammen to og to og hver især tegne et omrids af en af hinandens hænder. Hver deltager fik dermed en ramme – omridset af hånden – der skulle udsmykkes med udklip fra magasiner og blade, der var placeret på bordene. Valget af illustrationer var ikke frit, men skulle falde inden for det fælles tema "At bestemme selv".

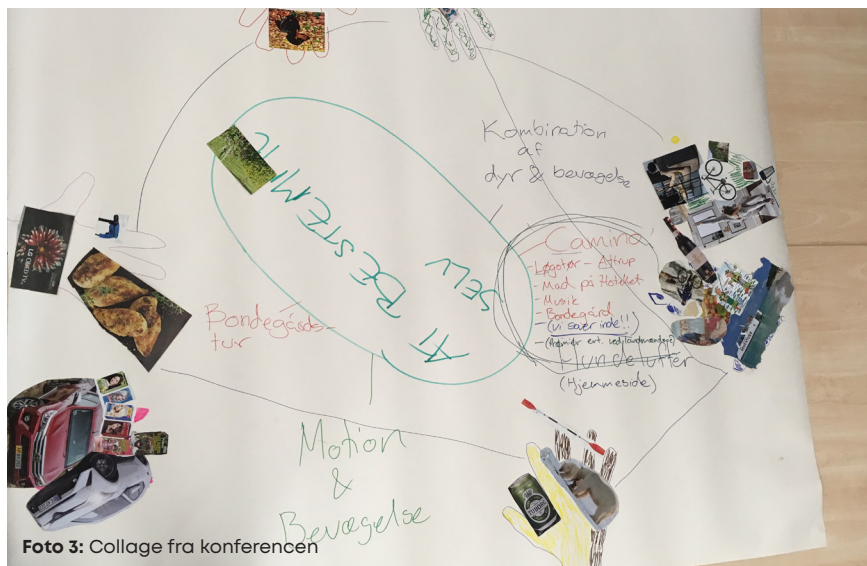

Foto 3: Collage fra konferencen

Rundt omkring i lokalet blev der skabt lige så mange forskellige illustrationer af fænomenet "At bestemme selv", som der var deltagere til stede. Og undervejs opstod der samtaler om, hvornår deltagerne oplevede at bestemme selv, om hvad de ikke kunne bestemme selv, og hvad de ville gøre, hvis de kunne bestemme helt selv. Små individuelle ideer begyndt at opstå.

Iagttagelser af processen viste en ganske stor optagethed blandt deltagerne, men også, at facilitatorerne ved bordene var vigtige i rollen som dem, der forklarede de enkelte skridt i processen og samtidig kunne inspirere, når deltagerne gik i stå. De var samtidig garanter for, at alle blev hørt og fik mulighed for at give input til den fælles samtale rundt om bordet. Til at støtte dette blev der ved bordene brugt en bold, der blev trillet rundt mellem deltagerne som indikation på, hvem der havde ordet. Efter en runde, hvor alle deltagere havde 'præsenteret' deres hånd for gruppen, var gruppernes opgave at undersøge, om der var fælles træk – noget, der knyttede collagerne sammen. Ved flere borde var det vanskeligt at finde fællesnævnerne, eftersom processen havde frembragt meget konkrete, individuelle udtryk. Intentionen om at udforske

selvbestemmelse som fænomen lykkedes ikke i det omfang, vi havde håbet, og små prototyper og forslag til at fremme selvbestemmelse som sådan var også udeblevet. Vi var som facilitatorer bekymrede over processernes sparsomme udbytte, da vi nåede til frokosten.

I pausen justerede vi designet med henblik på at skubbe til den skabende proces. Vi skulle gerne have genereret prototyper, som deltagerne kunne arbejde videre med efter konferencen, men spørgsmålet var, hvordan det kom til at ske. Vi skød selvbestemmelsestemaet til hjørne og justerede designet med henblik på kollektiv prototyping. Skulle samskabelse opstå, måtte deltagerne få øje på det, de gerne ville sammen. Uanset om det havde noget med selvbestemmelse at gøre eller ej.

Tilbage fra frokosten skulle deltagerne 'flyves ind' igen. Fokus skulle, som i fase 1, rettes mod rummet og fællesskabet. Modaliteten var legen "Alle os, der...". Her siger facilitator fx: "Alle os, der kan lide sne, går over i dét hjørne". Deltagerne lærer hinanden at kende på en uforpligtende og sjov måde. Eksempelvis var der stor morskab, da turen kom til "Alle os, der tisser i badet...".

Da deltagerne var tilbage ved bordene, blev det forklaret i plenum, at næste fase var at få øje på, hvad de gerne ville bruge hinanden til, først ved bordene og siden som samlet gruppe på tværs af borde. Afsættet var stadig collagerne, men processen blev langsomt til en udforskning af ideer og potentielle samskabelser. Fase 3 var i gang.

En halv time før konferencens afslutning åbnede vi mod plenum. Bordene og de opståede prototyper skulle nu 'finde hinanden' på tværs. Den nervøsit, vi havde haft inden frokosten, var ikke væk – ville det lykkes? Der var enkelte indlæg. En borger foreslog en digital platform, hvor arrangementer, fester, festivaler og deltagere kunne finde hinanden. Forslaget blev skudt ned af en græsrod med ordene: "Den platform findes allerede," hvilket udløste en flad fornemmelse hos os. Men pludselig tog borgerne ordet. På kryds og tværs, ved borde og mellem borde, opstod der ideer, masser af ideer. Som eksempler kan nævnes grupper, hvor borgerne lærer at læse, fælles koncerter botilbuddene imellem, en 'camino', 'pilgrimsvandring', fra botilbud til botilbud, delepædagoger på tværs af botilbuddene i forbindelse med fællesture samt fælles rejser og ture generelt. På dette tidspunkt var det

kun borgerne, der talte, og et whiteboard blev fyldt med konkrete prototyper. Borgernes energi smittede dog drypvist af på de øvrige konferencedeltagere. Da konferencen var slut, var energien høj, og viljen til at få noget til at ske var stor. Prototyper var skabt, og bolden lå nu hos deltagerne.

Mens konferencedeltagerne langsomt sivede ud af lokalet, kom mange over og sagde tak. En borger fortalte, at han aldrig havde talt i forsamlinger før. En pædagog fortalte, at hun aldrig havde set de borgere, hun arbejdede med, så åbne og talende før. I projektgruppen var vi på den ene side lettede og glade over, at processen lykkedes, men på den anden side ængstelige for, at prototyperne bare blev hængende i rummet og aldrig ville blive realiseret.

Efterspil og refleksion

Ængstelsen fortog sig dog, da vi hørte, at en af de prototyper, der blev udviklet på konferencen, er i gang med at blive realiseret: Der kommer en 'camino' på tværs af bo- og dagtilbud i Nordjylland. Ydermere er vi blevet bekendt med, at der i højere grad end tidligere bliver tænkt på tværs af tilbuddene, og at elementer fra konferencen nu anvendes i pædagogisk arbejde som redskaber til samskabelse.

Erfaringerne fra konferencen bidrog samtidig med væsentlige input til vores udforskning af samskabelse som metode. Det blev i særlig grad tydeligt, at skabende kommunikation og de forskellige modaliteter, der indgik i conference-designet, gav plads til, at alle stemmer blev hørt. Selvom det ikke lykkedes for os at facilitere bevægelsen fra konkret til abstrakt i forhold til det overordnede konference-tema, "At bestemme selv", var det i praksis selvbestemmelse, vi så udfolde sig, da borgerne tog ordet til sidst. Vi er dermed nået et lille skridt nærmere et bud på, hvordan man kan samskabe på systemisk mikroniveau, og på, hvordan samskabelse kan faciliteres, så også borgere i udsatte positioner får plads ved bordet. ●

Litteraturliste

- Bason, C. (2010). *Leading Public Sector Innovation. Co-creating for a better Society*. Portland, OR: The Policy Press.
- Darsø, L. (2009). *Artful Creation. Learning-Tales of Arts-in-Business*. Frederiksberg: Learning Lab Denmark.
- Ibsen, B. & Espersen, H.H. (2016). *Kommunernes samarbejde med civile aktører. Forskelle og ligheder i forventninger, praksis, samarbejdspartnere og oplevet udbytte*. KORA. Kan hentes på: <http://www.kora.dk/media/5619317/10995-kommunernes-samarbejde-med-civile-aktoerer.pdf>.
- Iversen, A. (2017). *Det paradoksale begreb. Hvad vi taler om, når vi taler om samskabelse. Og det vi gør*. Ph.d.-afhandling. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. Kan hentes på: http://vbn.aau.dk/files/257679522/PHD_Ann_Merete_Iversen_E_pdf.pdf.
- Knill, P.K., Levine, E.G. & Levine, S.K. (2010). *Principles and Practice of Expressive Arts Therapy*. London & Philadelphia, PA: Jessica Kingsley Publishers.
- Mik-Meyer, N. (2018). *Fagprofessionelles møde med udsatte klienter. Dilemmaer i den organisatoriske praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sanders, E.B. & Stappers, P.J. (2008). *Co-creation and the new landscape of design*. *Co-Design*, vol. 4, no. 1, 5-18.
- Scharmer, C.O. (2007). *Theory U. Leading from the Future as it Emerges*. Cambridge, MA: SOL (The Society for Organizational Learning Inc).
- Tortzen, A. & Espersen, H.H. (2016). *Her er lidt farve til det nye sort: Tre myter om samskabelse*. www.denoffentlige.dk (hentet 05.10.2016).

DEN SYNLIGE OG OPSØGENDE SYGEPLEJERSKE

Forfattere

Brigitte Sørensen, lektor,
sygeplejerskeuddannelsen UCN,
Jette Cortnum, tidligere lektor mm.,
sygeplejerskeuddannelsen UCN,
Annegrethe Nielsen, lektor,
Københavns Professionshøjskole

Indledning

”Vi oplevede, at en af kvinderne ikke kunne være hjemme, da vi skulle komme. Men hun sms’ede: ’Vil du stille det ind?’ Jeg spørger, om jeg skal stille kølevarerne i køleskabet – og svaret er ’ja’ og smileys. Da jeg stiller kasserne ind, tænker jeg, at dette er en tillidserklæring.”

”Jeg kan mærke lidt utålmodighed allerede efter to gange. Jeg skal da i gang med at gøre noget som sygeplejerske. Den ene kvinde havde SÅ uren hud i ansigtet, jeg måtte da gøre noget. Men det går jo ikke, en del af vores design er at arbejde på relation og tillid. Og er det egentlig det, en sygeplejerske skal her?”

Citaterne stammer fra den logbog, som de to projektdeltagere skrev i forbindelse med projektet

Den synlige og opsøgende sygeplejerske. Projektet finansieres af Forsknings- og udviklingsafdelingen i Udsathed og Chanceulighed, UCN, og sygeplejerskeuddannelsen, UCN. Formålet med projektet er at undersøge, hvordan sygeplejersker i fremtiden kan arbejde sundhedsfremmende og forebyggende med udsatte grupper i deres nærmiljø. Syv enlige mødre deltog i projektet som repræsentanter for en udsat gruppe.

Denne artikel bygger på resultaterne fra dette samarbejde. Fokus er på betydningen af en tillidsfuld relation i det opsøgende arbejde og det at træde i karakter som sygeplejerske på nye måder. Betydningen af tværprofessionelt samarbejde vil afslutningsvis blive diskuteret.

Baggrund

I publikationen *Ulighed i sundhed – Årsager og indsatser* (Sundhedsstyrelsen, 2011) beskrives det, at der er en social ulighed i det udbytte, den enkelte borger får i mødet med sundhedsvæsenet, på trods af at socialt udsatte har et overforbrug af sundhedsydelser. Kontakten med sundhedsvæsenet beskrives her som et samspil eller en forhandling

mellem bruger og sundhedstjeneste. En forhandling, hvor brugerens tidligere erfaringer, viden, sociale status og sociale netværk spiller en stor rolle. Uligheden er ikke mindst markant i brug af forebyggende tilbud, fx børneundersøgelser, mammografiundersøgelser og screening for livmoderhalskræft (Sundhedsstyrelsen, 2011).

Undersøgelser viser også, at socialt udsatte borgere er interesserede i at gøre en indsats for at forbedre deres helbred, men at socialt udsatte ikke har særlig stor tillid til sundhedssystemet. Når sundhedspersoner knyttes til det sociale arbejde, kan tillid imidlertid opbygges (Sundhedsstyrelsen & Socialstyrelsen, 2012).

Sygeplejersken skal altså genoprette borgernes tillid til ’systemet’ tilbage, hvis hun skal arbejde sundhedsfremmende og forebyggende i samarbejdet med socialt udsatte borgere. Vi, som repræsenterer sundhedsvæsenet, skal med andre ord gøre os fortjent til tilliden for at kunne indgå i et samarbejde, der virker sundhedsfremmende og forebyggende.

Projektet har socialt udsatte enlige mødre som målgruppe. Det

betyder ikke, at vi pr. automatik enlige mødre som socialt udsatte, men enlige mødre er potentielt en socialt udsat gruppe i samfundet, fordi de kun har én indkomst og skal forsørge et eller flere børn. Det behøver ikke betyde, at de er dårligt stillede. Det afhænger af deres indkomst- og forsørgelsesmuligheder samt de støtteordninger, som samfundet har etableret.

Ifølge Per Schulz Jørgensen kan enlige mødre være en af de grupper i det danske samfund, der er allerringest stillet i forhold til levevilkår. Dette gælder såvel økonomi og materielle forhold som sociale relationer, faglig og politisk deltagelse og helbredsforhold (Jørgensen, 2013). Udsatte enlige mødre har ofte følelsen af at være set ned på, være uden for, og de kan føle sig stemplet. De ser sig selv som nogle, der skiller sig ud, og som nogle, der skal slås for at få det til at hænge sammen. Det gør de – men for nogle bliver det svært, fordi de sidder fast i deres situation. Som en af de interviewede enlige mødre siger:

”Man er bare sådan sat helt udenfor på et sidespor”

(Jørgensen, 2013)

Denne oplevelse bringes med i mødet med sundhedsvæsenet og det kommunale system.

Vi har således fokus på en gruppe socialt udsatte enlige mødre, der er udfordret på mental sundhed, somatisk sygdom og sociale faktorer. En del har dårlige oplevelser med både sundhedsvæsenet og det kommunale system. De har følt sig stigmatiserede og har derfor mistillid til systemet. Vi kan som sygeplejersker ses som endnu en repræsentant for systemet, og vi

skal derfor gøre os fortjent til at indgå i en tillidsfuld relation, og vi skal bevise, at vi kan bidrage med noget, kvinderne kan bruge.

Dertil har vi et sundhedsvæsen, der i disse år gennemgår en udvikling, hvor det behandlende, forebyggende og sundhedsfremmende arbejde i væsentligt højere grad skal foregå der, hvor borgerne lever deres liv, i deres nærmiljø (Vallgård & Krasnik, 2016).

Vi har et sundhedssystem, der skal rumme alle, og samtidig er der grupper, som har brug for systemet, men som er tilbageholdende med eller har opgivet at benytte sig af det. Hvis sygeplejersker skal gøre en forskel, er der brug for, at de har de nødvendige kompetencer, så de kan arbejde sundhedsfremmende og forebyggende også i samarbejdet med udsatte borgere i deres nærmiljø.

Med afsæt i ovenstående er der i projektet gennemført et forløb, hvor vi i et samarbejde med syv udsatte enlige mødre har undersøgt, hvordan og med hvilke kompetencer sygeplejersken kan indgå i dette samarbejde i mødrenes nærmiljø.

Forskningsspørgsmål

På baggrund af allerede eksisterende viden om socialt udsatte enlige mødre ønsker vi svar på følgende forskningsspørgsmål:

- Hvordan vil socialt udsatte, dansktalende enlige mødre bruge en sygeplejerske, hvis hun er synlig og kommer som et tilbud i deres nærmiljø?
- Hvordan kan konstruktionen af en synlig og opsøgende sygeplejerske være, hvis hun skal arbejde sundhedsfremmende og forebyggende til gavn for socialt udsatte enlige mødre?

I de følgende afsnit beskrives gennemførelsen af projektet samt vores metode og fund. Disse fund danner baggrund for vores bud på konstruktionen af en synlig og opsøgende sygeplejerske.

Gennemførelse af projektet

Projektet startede i foråret 2017. Det første halve år blev brugt til at søge viden om målgruppen og til at skabe kontakt mellem os og de enlige mødre.

Indledningsvis gennemførte vi et kvalitativt interview med en freelancesocialsygeplejerske med det formål at indhente ekspertviden forhold til samarbejdet med vores målgruppe. Vi havde under interviewet specielt fokus på etablering af en tillidsfuld relation som betingelse for dette samarbejde.

I vores søgen efter en måde at få kontakt med målgruppen på blev vi henvist til en frivillig forening, som indsamler kasseret frugt og grønt fra udvalgte butikker og giver det væk på forskellige uddelingssteder og i enkelte tilfælde i modtagernes hjem. Lederen af den frivillige forening udvalgte syv enlige mødre, som vi inkluderede i vores projekt, og vi begyndte derefter at køre ud til kvinderne med kasser med frugt og grønt. Fra det indledende interview med freelancesocialsygeplejersken vidste vi, at sms'er med smileys havde stor betydning, når hun skulle etablere relationer. Vi valgte derfor konsekvent at sms'e inden vores ugentlige besøg.

De enlige mødre, som er inkluderet i projektet, har alle det til fælles, at de modtager en kasse med frugt og grønt og evt. nogle kølevarer fra en frivillig forening. Ud over dette har det eneste selektionskriterie været, at de skulle tale et forståeligt dansk, så vi havde mulighed for at kommunikere verbalt med dem. Vi arbejdede ud fra den hypotese, at når man beder om kasseret frugt og grønt, er man i en situation, der kan sammenlignes med den definition af socialt udsat, som vi tidligere i artiklen har redegjort for. Det har vist sig, at alle kvinderne er på kontanthjælp eller i et resourceforløb, hvor de får en ydelse, der ca. svarer til kontanthjælp.

Foto: Colourbox.dk

Vores projekt har haft form af et feltarbejde, som har strakt sig over ca. otte måneder, hvor vi en gang om ugen er kørt ud med frugt og grønsager til de syv kvinder.

Vi har præsenteret os som sygeplejersker, der kommer som et tilbud i deres nærområde, og vi har i forløbet ført logbog og nedskrevet refleksioner.

Aktionsforskning som metode

Formålet med dette projekt har været at afdække, hvordan socialt udsatte, dansktalende enlige mødre vil bruge en sygeplejerske, hvis hun er synlig i deres nærmiljø. For at komme dette spørgsmål nærmere har vi valgt aktionsforskning som metode. Husted skriver, at der ikke er nogen gylden regel for,

hvornår aktionsforskning er egnet, men metoden kan især synliggøre og inddrage udsatte og marginaliserede aktører, som ellers har vanskeligt ved at sætte deres viden og situation igennem i udformningen af praksis (Husted, 2015).

Ideen i dette projekt er at samarbejde med målgruppen om at udvikle en praksis, der virker sundhedsfremmende og forebyggende. Vi har som aktører i feltet stillet os til rådighed for at hjælpe og støtte målgruppen mentalt og praktisk med det, de selv definerer og ønsker hjælp til. Det er altså ikke os, som

bestemmer, hvor fokus og indsats skal være.

Husted beskriver videre, at aktionsforskning handler om at lade lægmandsviden udfordre de sundhedsprofessionelles svar på 'hvorfor' og 'hvordan' og at udvikle en ny sundhedspraksis sammen. Aktionsforskerens særlige opgave er at beskrive, analysere og drøfte, hvad han/hun, professionen og verden kan lære i samarbejde med lægmand (Husted, 2015). Vi har således over for kvinderne positioneret os selv som 'sygeplejersker i lære' med det formål at undersøge, hvordan konstruktionen af en sygeplejerske kan være i forhold til målgruppen og konteksten.

Dataindsamling

Andersen og Bilfeldt skriver, at aktionsforskningen metodisk er præget af stor mangfoldighed. Såvel kvantitativ dokumentation, indsamlet med hjælp af spørgeskemaer, som kvalitative interviews, feltarbejde m.v. kan indgå i et aktionsforskningsprojekt (Andersen & Bilfeldt, 2014). Vi har her i projektets første år gjort brug af kvalitative interviews og feltarbejde. I løbet af vores feltarbejde har vi ført logbog og nedskrevet vores refleksioner. Disse observationer og refleksioner har vi løbende gjort til genstand for fælles diskussion ved inddragelse af relevant teori.

Analyse af feltarbejdet

Vores fund er beskrevet ud fra en analyse af vores observationer og refleksioner fra den førte logbog samt uformelle interviews med informanterne. Fundene er analyseret med inspiration fra Kvale og Brinkmans meningskondensering og kategorisering (Kvale & Brinkmann, 2015). Herved fremkom der flere hovedtemaer, der yderligere blev delt op i undertemaer.

Det er relationen, der virker

Kongsgaard skriver i bogen *Multiteoretisk praksis i socialt arbejde*, at

relationen mellem den professionelle og borgeren er mere afgørende og måske vigtigere end valget af metoder eller indsatser (Kongsgaard, 2017).

Relationen har således hele tiden været et omdrejningspunkt for os. Hvordan får vi etableret relationen? Vi startede med at komme hos kvinderne i august og allerede i september viste en logbogsrefleksion vores begyndende utålmodighed: "Jeg kan mærke lidt utålmodighed allerede efter to gange. Det går ikke, en del af vores design er jo at arbejde på relation og tillid. Tillid skal vi gøre os fortjent til...". Senere i samme refleksion: "Nogle patienter/borgere har brug for mange beviser på sygeplejerskens pålidelighed, før de er parate til at stole på hende, mens andre kun har brug for få. Måske skal der flere madkasseafleveringer til?" (fra logbogen).

Vores undren og utålmodighed fortsatte, hvilket fremgår af logbogen, hvor vi senere skriver:

"Jeg er kommet hos hende i næsten et halvt år, hvor hun én gang viste mig sin frustration i forhold til ex-manden, fordi hun havde fået en sms-besked fra ham, som hun havde svært ved at håndtere, ellers er det først efter fem mdr., at hun har 'lukket mig ind'"

(fra logbogen)

I vores fælles refleksioner diskuterede vi ud fra sygeplejeteoretiker Joyce Travelbee, der argumenterer

for vigtigheden af at fokusere på, hvad der sker mellem mennesker i sygeplejen frem for at fastholde professionel afstand mellem sygeplejerske og patient. Ifølge Travelbee er tillid noget, man må optjene. Sygeplejersken må gennem sin adfærd vise, at hun er pålidelig og til at stole på (Travelbee, 2010). Vi skal således gøre os fortjent til tillid fra vores målgruppe ved at vise, at vi er til at stole på, og at vi vil lytte og hjælpe i et menneske til menneske-samarbejde.

Hvordan fik vi etableret relationen?

De første tirsdage kørte vi begge sammen ud med frugt og grønt. Det betød, at vi begge forsøgte at indgå i samtale. Det blev hurtigt klart for os, at det ville være en fordel at være alene i forhold til etableringen af en tillidsfuld relation til kvinderne. En logbogsrefleksion viser vores overvejelser: "Vi har oplevet, at vi kommer i samtale i dag. Men vi vil prøve at komme alene. Vi virker ret bastante, når vi står der begge to" (fra logbogen).

Vi delte os op efter vores observationer: "Vi har kigget efter, om kvinderne på en eller anden måde har valgt mest den ene af os, hvem af os de har haft mest øjenkontakt med" (fra logbogen).

Det viste sig da også at etableringen af den tillidsfulde relation tog fart, da vi begyndte at køre alene. Vi har fra begyndelsen sluttet alle sms'er med "Hilsen fra sygeplejersken". Vi har således ikke i vores etablering af kontakten lagt skjul på, at vi er sygeplejersker, og vi begyndte at italesætte dette ved fx at sige: "Jeg er jo også sygeplejerske, så hvis du tænker, der er noget, du kan bruge mig til, så sig til" (fra logbogen).

Vi fortsatte med at sms'e, overholde aftaler og være fleksible ved afbud. Men løbende reflekterede vi mere og mere over, hvad der egentlig er vores opgaver som synlige og opsøgende sygeplejersker.

At træde i karakter som sygeplejersker på nye måder

Hvilke sygeplejeopgaver viste sig i vores projekt? Vi oplevede her tydeligt en sammenhæng mellem social udsathed, somatisk sygdom, mental sundhed og sociale fællesskaber. Denne sammenhæng skitseres i de følgende to eksempler på sygeplejeopgaver i projektføreløbet.

En af kvinderne har angst og har derfor svært ved at komme ud af lejligheden. Angsten bliver en stor forhindring for at kunne fungere i en dagligdag med indkøb og besøg hos offentlige myndigheder. At vurdere denne kvindes behov for hjælp giver anledning til refleksioner som: "Det (at komme med ud) giver mig mulighed for at kigge lidt mere på den angst. Jeg er fyldt med ubesvarede spørgsmål. Altså hvorfor er det egen læge, som styrer hendes medicin – ADHD-medicin, som hun ikke har råd til? Hvorfor kommer hun ikke i en ADHD-klinik?" (fra logbogen).

En anden af kvinderne fortalte, at det var ca. seks måneder, siden hun startede op med Gabaratio, og at hun har haft hudgener siden – kan det være medicinen? Hun havde en indlægsseddel, hvor hun egentlig selv kunne læse om bivirkningerne, men spurgte alligevel, hvilket gav anledning til følgende refleksion: "På den indlægsseddel, jeg fik med, kunne A.M. selv læse om bivirkningerne. Er det, fordi hun slet ikke orker? Vil hun gerne dele med nogen – her mig? Er det et led i relationsdannelsen? Jeg overvejer, hvad jeg skal sige på tirsdag angående medicinen – anbefale kontakt til læge, hvor jeg kan være med?" (fra logbogen).

Dette betyder, at vi i vores samarbejde med kvinderne skal være tvivlende og nysgerrige i forhold til processen og i forhold til spørgsmålene: Hvad kan du bruge mig til? og Hvad kan jeg hjælpe med? Vi skal som aktører i feltet være ydmyge, lytte og lade os overraske og samtidig bringe vores forforståelse

og viden i spil med borgerne (Husted, 2015).

Refleksioner over at slippe kontrollen og lade kvinderne blive medansvarlig beskrives i følgende citat: "Men jeg skal også tænke på ikke at tage over, så det bliver mine løsninger, X får præsenteret. Jeg tænker på Kongsgaard – den gode nok praktiker, der inviterer borgeren ind i sin tvivl og finder ud af, hvad der skal ske, sammen med borgeren" (fra logbogen).

Ifølge Kongsgaard (Kongsgaard, 2017) skal den professionelle opleve rollesikkerhed, når der opbygges en relation, og det forklarer han med, at man ofte er ansat til en bestemt funktion. Vi var ikke på forhånd ansat til en bestemt funktion som sygeplejersker. Vi var den synlige og opsøgende sygeplejerske, og den rolle var vi usikre på. Senere i logbogen skriver vi: "Vi vil tilbyde hjælp i forhold til de problemstillinger, vi bliver præsenteret for, uden at skele til, om vi synes, det er sygeplejerskearbejde eller ej.

I vores samarbejde med kvinderne har vi støttet os til Kongsgaard, der beskriver 'den gode-nok praktiker', der tør tilkendegive, når han er i tvivl, og tør invitere borgeren ind i denne tvivl, for at han sammen med borgeren kan finde ud af, hvad der så skal ske. Den gode-nok praktiker slipper så at sige kontrollen, og det bevirker, at borgeren får en ny position og bliver medansvarlig og en del af processen og ikke bare en, der venter hjælpeløst på, at 'den perfekte praktiker' leverer svarene

(Kongsgaard, 2017)

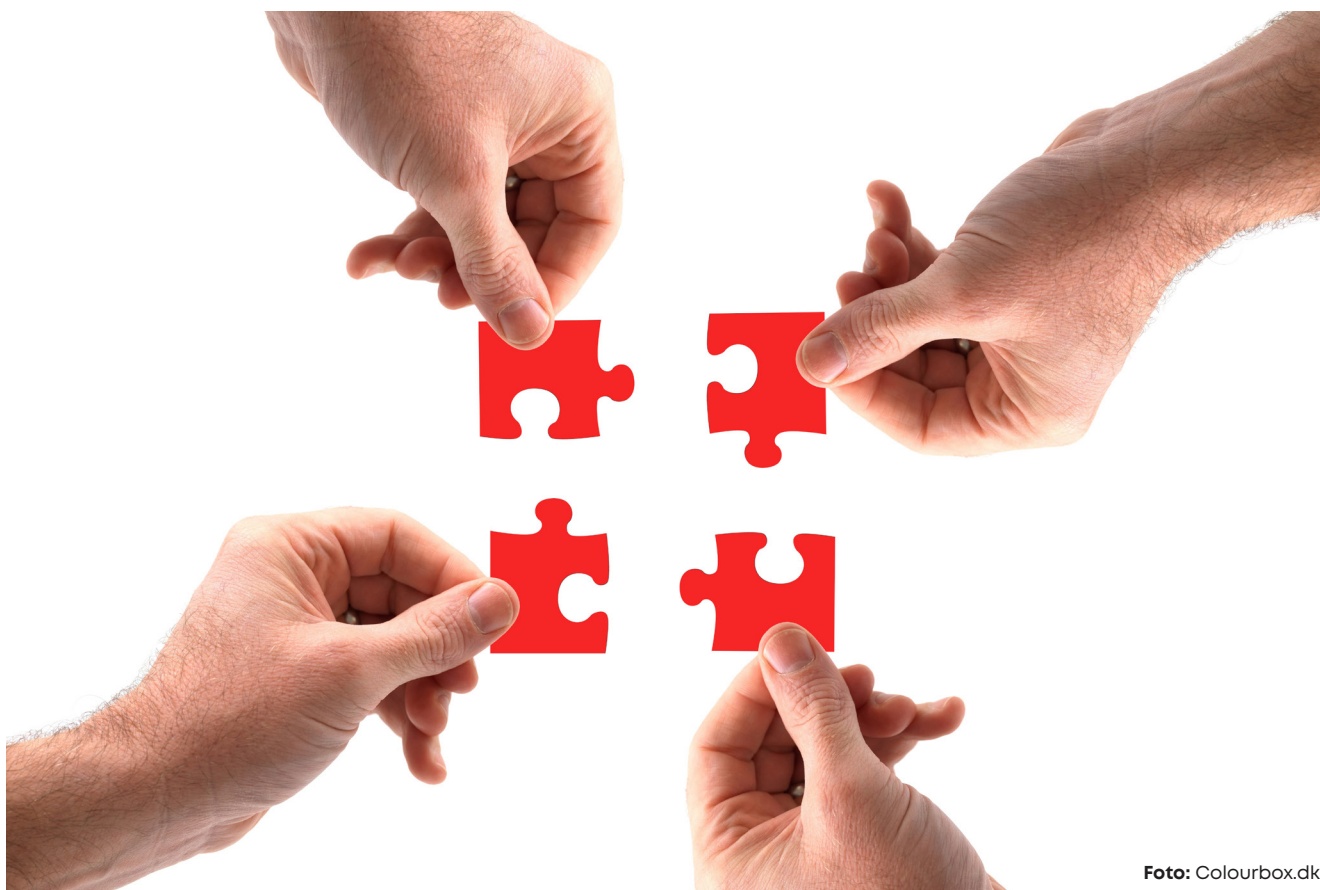

Foto: Colourbox.dk

– Vi ved jo i virkeligheden ikke, hvad det er i denne kontekst” (fra logbogen).

Vores faglige erfaringer er forskellige, idet Jette er forankret i psykiatrien, og Brigittes kliniske erfaring stammer hovedsageligt fra hjemmesygeplejen. Dette gav sig udslag i refleksioner som: ”Det virker på mig, som om Jettes lange virke i psykiatrien har givet hende erfaringer i bare at være til rådighed for patienterne og opleve det som sygepleje” (fra logbogen). Denne forskellighed betød, at vi kunne supplere og derved støtte hinanden i samarbejdet med kvinderne og i en begyndende indkredsning af vores rolle som synlig og opsøgende sygeplejerske.

At være synlig og opsøgende sygeplejerske har også givet anledning til overvejelser i forhold til, hvornår man skal udøve sin profession, og hvornår man skal observere/lade borgeren leve sit liv.

Vi har i vores samarbejde med kvinderne bestræbt os på at komme som et tilbud. I logbogen skrev vi eksempelvis i starten af projektet: ”Jeg er jo også sygeplejerske, så hvis du tænker, der er noget, du kan bruge mig til, så sig til” (fra logbogen). Med Kongsgaards ord, så slap vi kontrollen, og kvinderne blev medansvarlige og en del af processen. Alligevel opstod der tvivl, da en af kvinderne efter et besøg selv opsøgte egen læge med henblik på medicinændring. ”Det er flot, at hun har været ved læge, og jeg roser hende, men jeg synes, det er svært, at hun nu skal trappe ned uden erstatning. Jeg føler mig ansvarlig og må læne mig op ad Kongsgaard, der siger, at den gode-nok praktiker slipper kontrollen, så borgeren, her X, får en position og bliver medansvarlig og en del af processen” (fra logbogen). Sygeplejersken havde tidligere overvejet at tage initiativet og

foreslå, at de sammen tog til egen læge. Nu havde kvinden selv taget initiativet, men resultatet af besøget hos egen læge blev anderledes, end den pågældende sygeplejerske havde vurderet som det ønskværdige.

Tværfagligt samarbejde i det opsøgende arbejde

I vores baggrundsafsnit skriver vi, at undersøgelser viser, at socialt udsatte borgere er interesserede i at gøre en indsats for at forbedre deres helbred, men at de ikke har særlig stor tillid til sundhedssystemet. Men når sundhedspersoner knyttes til det sociale arbejde, kan tilliden opbygges (Sundhedsstyrelsen & Socialstyrelsen, 2012). Dertil kommer, at socialt udsatte enlige mødre er udfordret på såvel mental sundhed som somatisk sygdom og sociale faktorer. Vi har således fra projektstart været opmærksomme på samarbejdet mellem social- og

Foto: Colourbox.dk

sundhedsvæsen og haft et ønske om, at projektet kunne give fingerpeg om mulige tværprofessionelle samarbejdsmuligheder.

Som projektet skred frem, begyndte vi imidlertid at se et billede af manglende samarbejde mellem social- og sundhedsvæsen. I logbogen skrev vi eksempelvis: "Jeg overlever, men det kan godt være 'belastende' (eller hvad man skal kalde det), at være tilskuer til, at sådan er det for nogle mennesker – og især deres børn. Hvis man var fast sygeplejerske i dette, skulle der også være en afklaring af, hvad der er bostøttearbejde, og hvad der er sygeplejerskearbejde" (fra logbogen). Supplerende skrev vi senere: "Hun har tre sagsbehandlere og en mentor – og hun er stadig ikke kommet rigtig i gang. Det er slet ikke til at finde ud af, hvad der foregår, og det er tankevækkende, så mange personer der er omkring X, og ikke nogen med sundhedsuddannelse, når vi ser bort fra egen læge, hun har trods alt ADHD" (fra logbogen). Med diagnosen ADHD kan denne kvinde ikke magte at have overblikket over, hvad hun skal tale med hver enkelt professionel om. Hun bliver ladt i stikken, og økonomisk går der mange penge til spilde, fordi der mangler sammenhæng og koordination. En form for tovholder og et bedre samarbejde mellem social- og sundhedsvæsen kunne således bidrage positivt til det sundhedsfremmende og forebyggende arbejde.

Konklusion og perspektivering

Hvordan kan konstruktionen af en synlig og opsøgende sygeplejerske se ud, hvis hun skal arbejde sundhedsfremmende og forebyggende til gavn for socialt udsatte enlige mødre?

En synlig og opsøgende sygeplejerske skal være fleksibel. Vi oplevede i projektførløbet, at der meget ofte blev ændret ved planerne. Det har både handlet om planlagte ting (øjenlæge, forældremøde,

fødselsdag) og ikke planlagte situationer (sygdom, akut møde med skole).

At være fleksibel handler også om at have tid. At skabe en tillidsfuld relation, som er en forudsætning for samarbejdet, tager tid.

At have mulighed for at lave nye aftaler, hvis borgeren aflyser en aftale, at sikre, at der er 'luft' til at forlænge besøg efter behov og at kunne tage med til samtaler med offentlige myndigheder kræver alt sammen tid.

I samarbejdet med de syv udsatte enlige mødre oplevede vi en tydelig sammenhæng mellem social udsathed, somatisk sygdom, mental sundhed og sociale fællesskaber. Sygeplejeopgaverne var ikke givet på forhånd, men blev defineret i et samarbejde med målgruppen, hvilket krævede en nysgerrig, undersøgende og rummelig sygeplejerske. At stille sig til rådighed som sygeplejerske og lade personer i målgruppen selv definere, hvad de ønsker hjælp til, kræver både psykiatriske og somatiske kompetencer – samt at man kan være handlende i ofte ikke planlagte situationer såsom akutte lægebesøg og besøg hos offentlige myndigheder.

Den viste sammenhæng mellem social udsathed, somatisk sygdom, mental sundhed og sociale

fællesskaber kalder på tværprofessionelt samarbejde. Men vi kan konstatere at der er påfaldende lidt sammenhæng mellem samfundets sociale tilbud og kvindernes sundhedsmæssige problemer, hvad enten de er psykiatriske eller somatiske. Kvinderne har ofte kun den praktiserende læge tilknyttet og ikke andre.

Perspektiverende vil vi derfor gerne pege på behov for tværprofessionelt samarbejde og derved læne os op ad Kongsgaard, der skriver:

”Når sundhedsfremmende og forebyggende arbejde kædes sammen med det sociale, genvinder socialt udsatte tilliden til sundhedsvæsenet”

(Kongsgaard, 2017).

I et uddannelsesperspektiv tænker vi således, at sygeplejersker i fremtidens sundhedsvæsen skal være åbne for og have kompetencer til det tværprofessionelle samarbejde med medarbejderne inden for det sociale felt. Konkret

kan der på sygeplejerskeuddannelsen i Aalborg være mulighed for undervisning sammen med socialrådgiveruddannelsen. På Campus i Thisted og Hjørring er der tværprofessionelle uddannelsesforløb, hvor studerende fra pædagoguddannelsen og sygeplejerskeuddannelsen samarbejder med fokus på udsatte grupper. Resultaterne fra projekt Den synlige og opsøgende sygeplejerske viser, at dette samarbejde med fordel kan udvikles og udvides.

Litteraturliste

- Andersen, J. & Bilfeldt, A. (2014). Social innovation og aktionsforskning. I: Bilfeldt, A., Jensen, I. & Andersen, J. (red.) Rettigheder, empowerment og læring. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Husted, M. (2015). Aktionsforskning. I: Glasdam, S. (red.) Bachelorprojekter indenfor det sundhedsfaglige område. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Jørgensen, P.S. (2013). Hvad ved vi nu? I: Center for Alternativ Samfundsanalyse (red.) Udsatte enlige mødre – En rapport om vilkår og hverdag. København: Center for Alternativ Samfundsanalyse.
- Kongsgaard, L.T. (2017). Multiteoretisk praksis i socialt arbejde (2. udg.). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). Interview. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mammen, D. (2018). Ulighed i sundhed rammer de socialt udsatte. Sygeplejersken, 7 (118), s. 22-34.
- Sundhedsstyrelsen (2011). Ulighed i sundhed – Årsager og indsatser. København: Sundhedsstyrelsen.
- Sundhedsstyrelsen & Socialstyrelsen (2012). Et sundt liv for udsatte borgere. København: Sundhedsstyrelsen.
- Travelbee, J. (2010). Mellemmenneskelige aspekter i sygeplejen (2. udg.). København: Munksgaard.
- Vallgård, S. & Krasnik, A. (2016). Sundhedsvæsen og sundhedspolitik. København: Munksgaard.

OPSØGENDE SOCIALT ARBEJDE

– mangfoldighedernes ustyrlighed

Forfattere

Gitte Larsen, lektor,
pædagoguddannelsen UCN
Holger Kjærgaard, underviser,
pædagoguddannelsen UCN.

Indledning

Artiklen indkredser fænomenet opsøgende socialt arbejde. Der identificeres fire centrale skismaer ved indsatsen, der retter sig mod "mennesker, der har brug for hjælp og støtte i vanskelige livssituationer, men som ikke evner eller ønsker at opsøge eller anvende de bestående hjælpetilbud." (Holte, 2009, s. 23)¹

Med artiklen ønsker vi at pege på, at flere grundvilkår i gadeplansarbejdet befinder sig i en skyggeside og på den måde er skjult og måske negligeret.

Det er afgørende for kvaliteten af den opsøgende sociale indsats, at der i højere grad anvendes og udvikles teoretiske begreber for at få drøftet disse skyggesider.

Formålet med at pege på skismaer i den opsøgende praksis er at skabe en forståelse for og diskussion af de grundvilkår, der er indlejret i det opsøgende sociale arbejde,

med henblik på at styrke det teoretiske vidensgrundlag hos fagprofessionelle, som har berøring med det opsøgende sociale arbejde både på uddannelses- og praktiker-niveau. Den norske psykolog Haldis Hjort skrev i 1988 i bogen "Det opsøgende arbejdes psykologi", at der kræves en teoriudvikling på dette felt, "for opsøgende arbejde befinder sig stadig i stor grad på et empirisk niveau." (1988, s. 10)

I foråret 2016 blev der lavet en gennemgang af **opsøgende socialt arbejde** i danske og norske monografier fra 1980 (Larsen, 2016). Der findes et utal af forskellige typer af erfaringsopsamlinger og evalueringer om det opsøgende arbejde. Gennemgangen viste, at viften af opsøgende socialt arbejde er mangfoldig, uafgrænset og manglefacetteret, og at det opsøgende arbejde i høj grad stadig befinder sig på empirisk niveau. Der er derfor behov for, både i et udviklings-, uddannelses- og praksisperspektiv at anvende og udvikle teoretiske begreber til at forstå fænomenet opsøgende socialt arbejde.

Vores ambition er, at denne artikel bidrager til dette.

Foto: Colourbox.dk

Den norske psykolog Haldis Hjort skrev i 1988 i bogen "Det opsøgende arbejdes psykologi", at der kræves en teoriudvikling på dette felt, "for opsøgende arbejde befinder sig stadig i stor grad på et empirisk niveau."

(1988, s. 10)

Artiklen trækker på empiri fra et fænomenologisk forskningsprojekt. Der er indsamlet kvalitative data gennem fire semistrukturerede interviews med gadeplansmedarbejdere i forskellige praksisfelter af det opsøgende sociale arbejde i København. Empirien er analyseret ud fra teorier og begreber fra professionssociologiske og læringsteoretiske perspektiver.

Udvælgelsen af de konkrete praksisfelter er foretaget på baggrund af en søgning på Københavns Kommunes hjemmeside, hvor opsøgende socialt arbejde indgår i den konkrete sociale indsats.

Søgningen viser et mangfoldigt og mangefacetteret billede af den opsøgende sociale indsats i Københavns Kommune. Kriterierne for udvælgelse har derfor været at få et mangefacetteret billede af indsatsen i det opsøgende arbejde udvalgt efter følgende tre målgruppokriterier: kultur, alder og problemomfang.

I praksis har det vist sig at være vanskeligt at få et klart billede af de fire praksisfelters konkrete målgrupper. Som en af medarbejderne udtaler: "Det er ikke rigtig defineret, synes jeg. Vi hjælper mange forskellige mennesker."

Fælles er dog, at de fire praksisfelter alle retter deres indsats mod mennesker, der har begyndende eller til dels store og komplekse sociale og psykiske vanskeligheder.

De kvalitative data er ikke repræsentative og generaliserbare, men kan bidrage med en dybere forståelse af fænomenet socialt opsøgende arbejde. De skismaer, der peges på i artiklen, er dermed ikke repræsentative for hele den opsøgende sociale indsats i Danmark og ej heller i København. Skismaerne kan dog alligevel tænkes at gøre sig gældende i andre praksisfelter af det opsøgende arbejde, der har

nogenlunde samme organisering som dem, der er udvalgt her.

Af hensyn til anonymitet sætter artiklen ikke navn på de konkrete opsøgende sociale indsatser, der er undersøgt. Det betyder, at vi har lavet få, uvæsentlige ændringer i enkelte citater af hensyn til anonymiteten.

I artiklen anvendes betegnelsen 'gadeplansmedarbejdere' som betegnelse for en social indsats, der primært udfoldes i det offentlige rum.

Resultater

Hovedbudskabet i artiklen er, at det opsøgende arbejde synes at være præget af mangfoldighedernes ustyrlighed.

Vi argumenterer på den ene side for, at den mangfoldighed, hvormed den opsøgende indsats udfolder sig på, er en nødvendighed, hvis indsatsen skal nå ud til de mest socialt udsatte borgere, som det etablerede hjælpeapparat ikke når. På den anden side hævder vi, at nødvendigheden af en mangfoldig og kontekstafhængig indsats kan medføre, at det opsøgende arbejde får karakter af tilfældighed og uafgrænsethed, hvor indsatsen først og fremmest styres af den enkelte gadeplansmedarbejder og det faglige fællesskab, denne er en del af.

To styringsstrategier

Socialektoren har – i lighed med hele den offentlige sektor – siden 1980'erne været under stærk påvirkning af paradigmet New Public Management (NPM) om målstyring og med øget krav om resultater, dokumentation og evaluering. Fra politisk side har man forsøgt at skabe øget effektivitet ved at flytte fokus fra input i den offentlige sektor og fordeling af ressourcer og bevillinger til at fokusere på output og resultater (Lerborg, 2011, s. 71-73)

Fagprofessionelle i store dele af den sociale sektor har længe råbt vagt i gevær over, at denne styringsstrategi skubber til fokus for den sociale indsats. Mange oplever, at hjælpen og støtten til mennesker i udsatte livssituationer sættes under pres i kraft af den "den omsiggribende dokumentationspraksis, man ser i det sociale arbejde i dag" (Mik-Meyer, 2018, s. 16). Det relationelle arbejde som fundament for individuelt tilrettelagte hjælpeforanstaltninger erstattes af standardiseringer, formaliseringer og effektiviseringer. Styringen har "i stigende grad rettet sig mod processer, som fastlåses via it, standarder, akkreditering m.v. Institutioner, der er underlagt NPM-kontrakt, oplever det ofte som unødigt bureaukrati, mistillid til de ansatte, hæmmende for kvaliteten m.v. Alt i alt er paradigmet omsat i systemer (Lerborg, 2011, s. 85).

Det professionelt opsøgende sociale arbejde – med mennesker i socialt udsatte positioner – synes frejdigt at have undsluppet sig en del af presset om mål- og resultatstyring og 'kassetænkningen'.

Følgende citater fra en opsøgende medarbejder i København underbygger denne tese: "Har du et mål med dit arbejde? Helt ærligt vil jeg sige nej. Hvis man kommer med et bestemt mål, bliver det hurtigt frustrerende." En anden medarbejder udtaler: "Vi har ikke nogen faste mål eller klare, definerede rammer, som vi skal hjælpe folk hen mod. Så vi kan tage udgangspunkt i, hvad folk de siger, og så er det via brobygning."

Allerede i 1980 påpegede Michael Lipsky i bogen "Street-Level Bureaucracy", at der er store udfordringer med at mål- og resultatstyre bestemte grupper af fagprofessionelle i den offentlige sektor. Lipsky redegør for, at implementeringen af offentlig politik, love og regler i sidste ende afhænger af

street-level bureaucrats (gadeplansbureaukrater). Betegnelsen 'street-level bureaucrats' oversættes i danske sammenhænge ofte til frontmedarbejdere og dækker over en gruppe af offentlige ansatte, som interagerer direkte med borgere. Lipsky peger på, at denne gruppe har udstrakte skønsbeføjelser, når den offentlige politik transformeres til praksis. "Workers who interact directly with citizens in course of their jobs, and who have substantial discretion in execution of their work" (2010, s. 3). Frontmedarbejdere befinder sig på det yderste organisatoriske niveau – det vil sige i enheder og institutioner, der ofte står i direkte relation til borgere eller brugere – og på den måde er direkte ansvarlige for den faktiske produktion af velfærdstjenester. Det kan blandt andet være hjemmehjælpere, sygeplejersker, skolelærere, socialpædagoger, politibetjente, sagsbehandlere og socialrådgivere.

I lighed med Lipsky peger denne artikel på, hvilke dilemmaer der kan opstå og affødes af den betydelige skønsbeføjelse, der udøves i arbejdet med mennesker med komplekse sociale problemer som misbrug, psykiske lidelser, hjemløshed, prostitution, ensomhed, økonomisk fattigdom etc.

Sociale problemer er langt fra statiske eller objektive. Hanne Kathrine Krogstrup skelner i bogen 'Det handicappede samfund' mellem tamme og vilde problemer (2000). Sociale problemer er vilde problemer, der oftest ikke kan tæmmes med en simpel løsning. Ligeledes vil løsningen ikke nødvendigvis blive opfattet som den rette løsning af alle. Det afhænger af øjnene, der ser (Krogstrup, 2000). Dette kan medføre en relativt stor grad af variation og uforudsigelighed i opgaveudførelsen. En gadeplansmedarbejder udtaler:

"Som relationsarbejder synes jeg, det er meget forskelligt." Og en

anden: "Det er mere på brugerens præmisser, end det er det, hvis det er et eller andet socialt tilbud, der har nogle lokaler. Så er der nogle regler og nogle rammer, man skal indordne sig under. Og der tænker jeg, vi bliver mere nødt til at indordne os under de regler og rammer, der er (på gaden), når man går ud på gaden."

Der tegner sig et billede af gadeplansmedarbejdere, der oplever at have udstrakte skønsbeføjelser i opgaveudførelsen. De bør derfor anses som et essentielt led i beslutninger omkring de politiske mål for den opsøgende indsats og i om-sætningen af samfundets dominerende, fælles normer om, "... at den enkelte klient skal tage ansvar for og udvise den rigtige motivation i mødet med de fagprofessionelle (Mik-Meyer, 2018, s. 13). Men med den udstrakte skønsbeføjelse afhænger praktiseringen af de samfundsmæssige normer i høj grad af den enkelte gadeplansmedarbejder og det personlige normsæt, denne er bærer af.

Gadeplansmedarbejdere arbejder samtidig relativt uafhængigt af hinanden, og kompleksiteten i opgaveløsningen forbundet med det tætte samarbejde med borgerne betyder, at der er grænser for målstyring og standardisering af indsatsen. Opgavevaretagelsen må udføres med diskretion og tilpasning til den enkelte situation og vil derfor aldrig foregå helt ens fra medarbejder til medarbejder. Det bliver dermed særdeles vanskeligt at måle resultaterne af den opsøgende indsats: "Vi arbejder jo selv sammen med andre folk, andre organisationer, som også laver opsøgende arbejde. Der er stadig meget forskel på, hvad målene er, og hvad forudsætningerne er for det. Jeg tror alligevel, der er mange forskellige måder at gøre det på, ikke." (udtalelse fra gadeplansmedarbejder)

Gadeplansmedarbejdere er i højere grad styret af et paradigme,

som på mange måder udgør en modpol til NPM, der kan defineres som et relationelt styringsparadigme. En medarbejder udtaler: "Meget af det, vi laver, er baseret på relationsarbejde og omsorgsarbejde i og for sig ... hvis vi stiller det meget skarpt op, så er det, vi har, vores tid. Vi kan bruge tid med folk og snakke med folk – og i samspil finde ud af – hvad den enkelte ønsker for fremtiden, om man så kan sige."

Det relationelle paradigme pointerer, at relationerne mellem forskellige elementer er nødvendige at inddrage for at forstå enkeltdele (Lerborg, 2011, s. 131). Styrken ved det relationelle styringsparadigme er, at der sættes fokus på, at alting må ses i en større sammenhæng, at sociale fænomener er menneskeskabte, og at der skal fokus på idealer, visioner og det positive (Lerborg, 2011, s. 97, 105, 111). "Det er en mere ydmyg rolle; man kommer hen med et tilbud, hvor det adskiller sig meget. At jeg bryder ind i deres færden og sfære." (udtalelse fra gadeplansmedarbejder)

Gadeplansmedarbejdere befinder sig mellem disse to styringsparadigmer i et dilemma. De skal på den ene side indfri de politiske beslutninger om effektivitet, standardisering og dokumentationskrav. En medarbejder udtaler: "Det er svært med et dokumentationssystem, når man arbejder på gaden, det er svært og underligt at komme ud med en notesbog." Samtidig skal medarbejderne tage afsæt i det relationelle og individuelle i mødet med de enkelte borgere.

En medarbejder formulerer skismaet, som en borger har beskrevet det for hende: "I er søde nok, du er sød nok, men du er ikke politisk stærk nok. Du er underlagt alle de der politikere. Og det er jeg jo. Altså, jeg er et kommunalt tilbud ... Jeg er jo stadig kommunalt ansat. Jeg er ikke NGO, jeg er jo stadig underlagt noget." Det relationelle

styringsparadigme kommer under pres, og de mellem menneskelige relationer – der omtales som fundamentet for den opsøgende sociale indsats – er i fare for at blive instrumentaliseret.

Indsatsen udvikles i praksisfællesskaber

Ud af NPM-styringsstrategien udspringer ønsket om evidensbaseret viden – og derfor også den dominerende vidensform i den offentlige sektor. Det evidensbaserede og vægtningen af videnskabelig viden (episteme) kan ses i lyset af, hvad Michel Foucault beskriver i forbindelse med, at viljen til sandhed er viljen til magt og dominans. Ifølge Foucault er viden og magt knyttet tæt sammen. Anerkendt viden er som oftest det, den herskende diskurs accepterer og genkender som viden. Foucault beskriver den vidensform, der er nederst i det diskursive hierarki, som "undertrykte kundskaber" (1980, s. 81), hvilket kan forstås som alle de underkuede og glemte vidensformer og -praktikker, som diskurserne ikke anerkender.

Det opsøgende sociale arbejde er derimod primært præget af en fronetisk vidensform, som tager afsæt i en praktisk klogskab². Fronesis skal her forstås som dømmekraft og vurderingsevne i sociale situationer. Herigennem er det muligt at opnå færdighed i at udføre kloge handlinger. Den praktiske klogskab opnås dels gennem egne erfaringer, dels gennem samværet med erfarne mennesker, som har kendskab til de forskellige sociale situationer og til, hvordan man skal forholde sig til dem.

En gadeplansarbejder formulerer følgende om det faglige fællesskabs betydning: "Bydelen var delt op i to, øst og vest. Storegade var skillelinjen. Vi har kørt på hver sin måde, når vi kører gadeplan, hvilket

er ret sjovt, når det er samme forvaltning... Vi havde en leder, der var meget innovativ, så vi havde frie hænder, ift. hvordan det kunne køre. Vi havde jo allerede relationen, i og med at jeg havde været her i 10 år, og så kom der så 3 nye, men vi havde allerede relationen i gang med unge mennesker, og så fik vi lov til at være innovative, ift. hvordan vi tænkte. Derover, hos de andre, var det mere skemalagt det hele, det havde vi ikke noget af. Så det var forskellen."

Citatet ovenfor indikerer, at indsatsen primært udspringer fra egne erfaringer og samarbejdet med nærmeste kollegaer, og at det offentlige, dominerende styringsparadigme tilsyneladende træder i baggrunden.

Gadeplansmedarbejdere er i højere grad styret af praktisk klogskab, som består i at kunne møde konkrete situationer med lydhørhed og fantasi. Donald Schön skelner mellem en viden i handling og en nærmest intuitiv eller kunstnerisk evne til refleksion i handling, som han finder hos erfarne professionsudøvere (2001, s. 52). Erfarne praktikere bærer ikke primært deres viden som en eksplicit formuleret viden, men snarere som et mere eller mindre før-bevidst handlingspotentialer.

På fleksibel vis forstår de erfarne professionsudøvere at aktivere og kombinere viden med henblik på at løse problemstillinger i specifikke situationer. Efterhånden som professionsudøverne har gjort sig flere erfaringer, bliver praksis mere rutinepræget. Viden-i-handling bliver dermed mere og mere ubevidst og spontan (Schön, 2001, s. 61). Samtidig sker det ofte, at professionsudøvere reflekterer over deres praksis, mens de er i færd med at udøve egen praksis, dvs. en refleksion-i-handling. I det opsøgende arbejde giver denne refleksion-i-handling mulighed for udvikling af

ny viden til faget, såfremt refleksionen bliver ekspliciteret og fællesgjort.

Professionssociologen og filosofen Peter Jarvis er i lighed med Schön optaget af praktikerens viden. Jarvis mener, at praksis er både et sted og en lejlighed til at lære, og at reflekterende praksis er en nødvendig metode for at blive ekspert som praktiker. Ud over refleksion-i-handling nævner Jarvis to tilgange til refleksion med relevans for praktikere (1999, s. 76). Den første er den reflekterende planlægning. – At planlægge forskellige strategier for den pædagogiske indsats nogle dage i forvejen – for så at bruge den af dem – som passer bedst til omstændighederne den aktuelle dag. Den anden form kalder han retrospektiv refleksion, hvilket betegner den refleksion, praktikerne gør sig, efter et pædagogisk forløb eller en handling har fundet sted. En erfarne gadeplansmedarbejder udtaler: "Altså, jeg plejer at sammenligne os med antropologer. Man går ud, ser, hvad der rører sig i området, undersøger, går tilbage igen til sit team – vi har nogle nøglemøder hver anden uge, hvor vi ser på, hvad vi ser, og hvad vi kan gøre ved det. Og så går vi ud og handler på det. Nogle gange er vi nødt til at handle på det med det samme, men ofte er det sådan, at vi går ud og kigger på, hvad der sker, hvad kan vi gøre ved det."

Citatet kan ses som et eksempel på, at viden i og refleksion-i-handling forenes i praksis på baggrund af faglige fællesskaber i det opsøgende arbejde.

Det opsøgende arbejde fremstår i overvejende grad således som viden, der er situeret og præget af den professionelles dømmekraft.

For gadeplansmedarbejderen er relationen omdrejningspunktet Relationsbegrebet har til alle tider været et centralt begreb i socialt

Foto: Colourbox.dk

arbejde. Allerede de første socialarbejdere anerkendte betydningen af socialt samspil. I 1917 skrev Mary Richmond – som af mange anses for at være en af grundlæggerne af faget socialt arbejde – at individuelt socialt arbejde i høj grad handler om intenst studie og bevidst brug af sociale relationer (1917).

Det sociale arbejde handler i overvejende grad om at bidrage til forandring hos andre mennesker. I det opsøgende arbejde er kvaliteten af relationen mellem gadeplansmedarbejder og borger også helt afgørende. Som en gadeplansmedarbejder siger: "Jeg tror, hvis vi skal rykke de her folk, så skal vi have en stærk relation til dem." Relationen beskrives således som en forudsætning for en ændringskabende proces: "Vi har det, der hedder opsøgende arbejder, og det, der hedder udegående arbejde. Og hvor det udegående arbejde er det, hvor du får etableret kontakten via

det opsøgende arbejde, og hvor du opbygger relationen og mødes til kaffesamtaler."

Der er enighed blandt de interviewede om, at en god relation mellem den professionelle og de unge eller de hjemløse fremmer den positive ændringsproces. For gadeplansmedarbejderne handler det om at være aktivt lyttende, møde personen, hvor personen er, og bistå vedkommende med at løse sociale problemer.

Relationskompetence drejer sig, jf. psykologerne Røkenes og Hanssen, blandt andet om, at fagpersonen formår at forstå samt interagere med de borgere, de møder i faglige sammenhænge (2013). Kravene til fagpersonens relationskompetence ændrer sig undervejs i et kontaktførløb. For det første skal gadeplansmedarbejderen være i stand til at etablere en relation – at skabe kontakt til borgeren. For det andet

skal han eller hun være i stand til at vedligeholde relationen over tid. Og endelig skal medarbejderen kunne afslutte relationen på en ordentlig måde.

I vores undersøgelse har vi ikke fundet en klar forståelse hos gadeplansmedarbejderne i relation til disse faser i relationsarbejdet. Vi har observeret en opmærksomhed omkring, hvordan kontakten blev etableret. Som en udtrykker det: "Jeg tænker, at vi jo går ud og møder folk på gaden, så vi er i og for sig gæster på gaden, når vi går derud. Folk bestemmer jo selv, om de er interesserede i at blive opsøgt af os, og det synes jeg jo også forpligter fra vores side af – og møde folk som de gæster, vi nu engang er på gaden." Og videre: "Og så tror vi på, at hvis vi bliver ved med at komme tilbage og bliver ved med at søge relationen og kontakten, at så på et eller andet tidspunkt, så kommer vi igennem – får

hul ind til vedkommende.”

Derimod er det mere uklart, hvordan kontakten bliver vedligeholdt, og i særdeleshed hvordan og hvornår relationen bliver afsluttet. En medarbejder udtaler: ”Den er svær – jeg har været her i mange år, og dem, jeg startede op med i sin tid, kommer stadig forbi i dag; de er 30 år nu. Men en afslutning, ja – et eller andet sted er der jo en afslutning, når de er 18. Der laver man jo mindre med dem, men man afviser dem jo aldrig. På den måde kan man jo sige, at der er ingen afslutning, men officielt er der jo, når de bliver 18.”

Skismaet opstår, når det bliver uklart, hvornår og hvordan relationen afsluttes. Målsætningerne for det opsøgende arbejde synes ikke at fremstå særligt tydelige for medarbejderne. En medarbejder udtaler således:

”Jeg er den røde tråd, følger med rundt til de forskellige instanser, hvad end det måtte være.” Og en anden: ”Vi skal klæde de her unge mennesker på til at indgå i samfundets normer og føle sig en del af det. Det er et af de overordnede mål at hjælpe dem godt på vej.”

Dette giver på den ene side gadeplansmedarbejderen stor frihed til at udføre det arbejde, som de vurderer, der er brug for. På den anden side betyder det, at det er uklart, hvornår opgaven er løst.

Ud over relationskompetence fremhæver Røkenes og Hanssen, at det kræver handlekompetence at bidrage til at løse sociale problemer. Handlekompetence kan være viden og færdigheder, som sætter gadeplansmedarbejderen i stand til at være brobygger til andre fagprofessionelle (Røkenes og Hanssen, 2013). Gadeplansmedarbejderen har en central opgave i at få andre fagprofessionelle til at forstå borgeren og det, borgeren forstår, og dele sin egen forståelse i en gensidig proces.

At være brobygger kræver også, at gadeplansmedarbejderen har kendskab til og overblik over et kompliceret og for mange uoverskueligt hjælpesystem. En gadeplansmedarbejder udtaler eksempelvis: ”I dag der ved man slet ikke, hvor man skal gå hen. Og jeg ved det ikke engang. Altså, når jeg går ud i X, så ved jeg, at jeg skal gå til X kommune. Men i København der skal jeg alle mulige steder, alle mulige hemmelige steder. De er forskellige, og jeg ved ikke engang, hvad de hedder. Jeg arbejder der, og jeg tænker bare: ”Nå, hvad hedder de nu?” At have kendskab til hjælpemuligheder og veje ind i det offentlige hjælpesystem kan være en stor udfordring for mange borgere – og endda også for den enkelte gadeplansmedarbejder – hvilket ovenstående citat tydeligt viser.

Hjælp og magt

I det sociale arbejde er begreberne hjælp og magt centrale.

Også i det opsøgende sociale arbejde er disse to begreber uløseligt forbundet, men specielt begrebet magt er et mere eller mindre usynligt fænomen.

Ifølge sociologen Greta Marie Skau har det sociale arbejde en dobbeltfunktion: For det første skal den opfyldte samfundets hjælpeindsats over for mennesker, der er i en fysisk, psykisk eller social nødsituation. For det andet fungerer det

socialt arbejde som offentlig kontrol over for befolkningen (Skau, 2001). Skau mener, at denne dobbeltfunktion afspejler sig i alle professionelle relationer mellem borgere og socialarbejdere, uafhængigt af de enkelte aktørers bevidsthed om disse forhold.

Det opsøgende arbejde udøves som tidligere nævnt i form af en positiv relation til den enkelte borger. Der er i overvejende grad tale om et subjektsubjektforhold, hvor der tilstræbes et ligeværdigt forhold og betydningen af menneskelighed i mødet mellem gadeplansmedarbejder og borger. Lars Uggerhøj, der er professor ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde på Aalborg Universitet, skriver, at dette møde mellem socialarbejder og klienter er omgærdet af en række idealer blandt socialarbejdere (Uggerhøj, 2002). Det handler om, at: a) behandle klienterne respektfuldt, ligeværdigt og menneskeligt, b) agere som klienternes advokat og talerør i systemerne, c) involvere klienterne i arbejdet med deres eget liv og problemer og d) agere mere socialt og vejledningsorienteret end administrativt. Det er således disse idealer, socialarbejderne finder positive, og som de bærer med sig både fra de sociale uddannelser og fra faget selv. Derimod bliver magtbegrebet ofte tillagt en negativ værdi, og mange socialarbejdere vil formentlig helst undgå at definere sig som personer, der udøver magt. En gadearbejder siger: ”Vi prøver at udligne den magtbalance, som er mellem socialarbejdere og brugere så meget, det er muligt.”

Det relationelle styringsparadigme kritiseres ofte for dets manglende evne til at håndtere magt og interesseforhold (Lerborg, 2011, s. 88-91). Ifølge Foucault er magtspektet imidlertid til stede i enhver relation mellem klient og hjælper.

Og det karakteristiske for magten er, at den er usynlig, disciplinerende og situationsbunden. Foucault introducerer begrebet 'pastoral-magt', som betegner en særlig form for magt, der især optræder inden for social- og sundhedsvæsenet, og dermed også inden for det opsøgende sociale arbejde (Foucault, 1997). Pastoralmagten viser sig her ved at anviser og støtte borgerne i mere hensigtsmæssige måder at leve på snarere end gennem tvang. Her optræder den som disciplinerings-teknik, der fokuserer på borgernes problemer og på tilbud om hjælp til løsning af disse. Gadeplansmedarbejderes magt viser sig ikke som tvang, men ved at de udøver omsorg og hjælp og på den måde adfærdspåvirker og modificerer borgernes handlinger og levevis. I det følgende tales om at møde borgerne på deres præmisser: "Det tænker jeg, at det er mere på brugerens præmisser, end det er det, hvis det er et eller andet socialt tilbud, der har nogle lokaler." I vores undersøgelse har vi identificeret et skisma i, at hjælp og omsorg tilslører magtaspektet og ikke er særligt synligt i medarbejdernes bevidsthed.

Afrunding

Denne artikel indikerer, at der er indlejret forskellige skismaer i opsøgende arbejde.

Det synes at fremgå, at den ene side af skismaerne er mere synlige eller fremtrædende end den anden hos gadeplansmedarbejderne.

I forhold til styringsstrategier er det uklart, hvordan den politiske, administrativt vedtagne lovgivning bliver opfyldt i det opsøgende arbejde.

Ud af NPM-styringsstrategien udspringer en samfundsmæssig forventning om, at det sociale arbejde udføres på baggrund af evidens og ensartet opgaveløsning. Denne forventning synes delvist at være usynlig i det opsøgende arbejde. Her hersker der i overvejende grad vidensformer, der udspringer af praksisfællesskaber og refleksion i praksis.

Gadeplansarbejdere er alle opmærksomme på at opbygge relationer til borgerne, hvorimod der ikke er særlig stor opmærksomhed på, hvordan og hvornår relationen bliver afsluttet. I vores undersøgelse

er den faglige revision initieret af ledelsen f.eks. ikke italesat. Ingen af de interviewede omtaler ledelsen som en del af kvalitetskontrollen.

Den opsøgende indsats kan anskues som systemets forlængede arm i 'forklædning', men i forholdet mellem hjælp og magt synes det nærmest udelukkende at være ønsket om at hjælpe, der italesættes. Håndtering af forholdet mellem magt og kontrol fremstår uklart i gadeplansarbejdernes bevidsthed, hvilket tilsyneladende har indflydelse på forholdet mellem system og bruger. ●

Noter

¹ Ole Martin Holte har studeret teologi og gestaltterapi ved Norsk Gestaltinstitutt AS. Han op-bygget og ledet Gatetjenesten i Fransiskushjelpen i Oslo over flere år.

² Aristoteles skelner mellem viden, kyndighed, klogskab, indsigt og visdom. Hvor kyndighed knyt-ter sig til techne og til et rationelt produktionsberedskab, knytter klogskab sig til fronesis og handlingsdispositioner (Gustavsson, s. 162-163).

Litteraturliste

- Dean, M. (2006). Governmentality: magt og styring i det moderne samfund. Frederiksberg: Sociologi.
- Flyvbjerg, N. (2001). Rationalitet og magt. Kbh.: Akademisk forlag.
- Foucault, M. (1978). Seksualitetens historie. 1: viljen til viden. Kbh.: Rhodos.
- Gustavsson, B. (2001). Vidensfilosofi. Århus: Klim.
- Hjort, H. (1988). Det oppsøkende arbeidets psykologi. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holte, O. M. (2009). På gata: om oppsøkende frivillig arbeid. Oslo: Pax.
- Jarvis, P. (1999). Praktiker-forskeren: udvikling af teori fra praksis. Kbh.: Alinea.
- Krogstrup, H. K. (2001). Det handicappede samfund: om brugerinddragelse og medborgerskab. Århus: Systeme.
- Lerborg, L. (2011). Styringsparadigmer i den offentlige sektor (2. udg.). Kbh.: Jurist- og Økonom-forbundet.
- Lipsky, M. (2010). Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services. New York: Russell Sage Foundation.
- Marthinsen, E. (2004). Evidensbasert – praksis og ideologi. Nordisk Sosialt Arbeid, 24(04), 290–302
- Mik-Meyer, N. (2018). Fagprofessionelles møde med udsatte klienter: dilemmaer i den organisatoriske praksis. Kbh.: Hans Reitzel.
- Mintzberg, H. (1983). Structure in fives: designing effective organizations. London: Prentice-Hall.
- Richmond, M. E. (1917). Social diagnosis. New York: The Free Press/Russell Sage Foundation.
- Røkenes, O. H., & Hanssen, P.H. (2013). Bære eller bryte: kommunikation og relation i arbejdet med mennesker. Kbh.: Akademisk Forlag.
- Schön, D. A. (2001). Den reflekterende praktiker: hvordan professionelle tænker, når de arbejder. Århus: Klim.
- Skau, G. M. (2001). Mellem magt og hjælp: vejledning i god klientbehandling. Kbh.: Gyldendal Uddannelse.
- Staugård, H. J. (2009). Professioner under forandring. Aalborg: UCN videnscenter for professionsudvikling.
- Uggerhøj, L. (2002). Menneskeligheden i mødet mellem socialarbejder og klient - ideal eller realitet. I M. Järvinen, N. Mortensen, & J. Elm Larsen (Red.), Det magtfulde møde mellem system og klient. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

GRÆNSEARBEJDE

– Opsøgende gadeplansarbejde blandt unge hjemløse

Forfatter

Thomas Heegaard Christensen,
Adjunkt, pædagoguddannelsen
UCN

Introduktion

Nærværende artikel tager afsæt i en undersøgelse af det opsøgende gadeplansarbejde blandt unge hjemløse i Aalborg. Undersøgelsen er motiveret af de senere års markante stigning i gruppen af unge hjemløse. Et af arbejdsfelterne, i den sociale indsats overfor denne gruppe unge, er opsøgende gadeplansarbejde. Artiklen sætter fokus på karakteren af det opsøgende arbejde og bidrager til perspektiver på et arbejdsfelt der ofte er defineret som "det vilde sociale arbejde". Tematisk belyses gadeplansmedarbejderens praksis som grænsearbejde, bl.a. med teoretisk inspiration fra den amerikanske sociolog Michael Rowes perspektiver på 'boundary encounters' (Rowe, 1999) i gadeplansarbejde. Undersøgelsen illustrer medarbejdernes perspektiver på positionering, strategier og aktiviteter i dette grænsearbejde.

I de senere år har flere af landets

største byer oplevet en stigning i antallet af unge hjemløse. Ifølge Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (Benjaminsen, 2017) er antallet af hjemløse unge mellem 18-24 år fordoblet i perioden 2009-2017. I 2017 er der på landsplan registreret 1.278 hjemløse i denne aldersgruppe (ibid.). I Aalborg Kommune ses en tilsvarende stigning, med 98 hjemløse unge mellem 18-30 år i 2015 (Ydesen, 2015). Den ustabile boligsituation er sjældent det eneste problem, de unge står over for. Forskning indikerer, at unges hjemløsesituation i overvejende grad er karakteriseret ved komplekse og sammenfaldende problemstillinger såsom psykisk sårbarhed, misbrug, et svagt socialt netværk, kriminalitet og økonomiske problemer. Samtidig viser undersøgelser, at unge hjemløse ikke opsøger hjælp og kun i begrænset omfang benytter sig af de traditionelle tilbud inden for hjemløseområdet såsom herberger og natvarmestuer (Benjaminsen, 2017).

I Aalborg Kommune er opsøgende gadeplansarbejde en af de sociale indsatser, der retter sig mod denne gruppe af unge. Gadeplansarbejdet er overordnet karakteriseret ved

en kontakt- og ressourceformidlen- de social aktivitet, der foregår på gadeplan. Målet med den sociale indsats er at igangsætte sociale forandringsprocesser for de unge. Arbejdet er samtidig en brobyggen- de aktivitet, der skal give de unge en let tilgængelig forbindelse til anden social service.

Gadeplansarbejderens praksis er dog i høj grad påvirket af, at mødet med de unge ofte finder sted i de unges nærmiljø og i sammenhæn- ge, medarbejderen ikke kontrollerer eller organiserer. At etablere kon- takt til den udsatte unge og hjælpe til en positiv ændring af dennes situation er samtidig udfordret af de ofte komplekse problemer, den unge står i. De unge har ofte van- skeligt ved at indgå i forpligtende relationer og samarbejde, hvorfor gadeplansarbejderne skal håndte- re en betydelig del af uforudsigelig- hed i deres arbejde med denne målgruppe.

Nærværende artikel tager afsæt i resultaterne af et forskningsprojekt, der havde til hensigt at undersøge gadeplansarbejderes praksis i de opsøgende, kontaktskabende og forebyggende indsatser i forhold til unge, der oplever hjemløshed eller

HIMMERLANDS TYR
TRIVSELSTEGNET
MED DEN SOM VARTEGN
VANDREDE VAADESTEDTE
JYDSKE ODBØNDER
UD FRA DERES ODEL
ROMS ULVINDE
UDREV TYRENS INDVØLDE

er i risiko herfor. Undersøgelsens tematiske fokus var grænsemødet mellem den unge og gadeplansarbejderen. Undersøgelsen afgrænsede sig til at udforske de strategier og positioner, gadeplansarbejderen måtte indtage for at etablere kontakt, skabe tillid og initiere forandringsprocesser hos målgruppen.

Undersøgelse af det opsøgende gadeplansarbejde

Artiklen tager, som nævnt, afsæt i en undersøgelse af gadeplansarbejdet i Aalborg Kommune – med særligt fokus på de 17-24-årige hjemløse. Undersøgelsen bestod af en række semistrukturerede interviews med socialarbejdere, der har denne målgruppe som primært arbejdsfelt. Gadeplansarbejderne i undersøgelsen repræsenterer forskellige uddannelsesmæssige baggrunde: socialrådgiver, pædagog samt social- og sundhedsassistent. Informanterne repræsenterer tre enheder af opsøgende medarbejdere, der har forskellige opgaver relateret til gadeplansarbejdet. Det gennemgående for alle medarbejdere er, at de også har andre målgrupper end de unge hjemløse. For den ene medarbejderenhed er det primært udsatte voksne +18 år som målgruppe i Aalborg centrum, og for den anden enhed de 12-25-årige, dækkende to geografiske områder, midtbyen og Aalborg Nord. I artiklen benævnes alle involverede som gadeplansarbejdere, uden henvisning til medarbejdernes tilknytning til en bestemt arbejdsenhed ud fra hensyn til informanternes anonymitet.

Gadeplansarbejde: En indkredsning

Gadeplansarbejde må betegnes som et paraplybegreb, der rammesætter en lang række aktiviteter uden for faste institutionelle rammer. Opsøgende gadeplansarbejdere har i nyere tid været velfærds-samfundets udsendte – sendt til grænsen af det etablerede

samfund for at løse forskellige sociale problemer, der præger forskellige udsatte og udstødte grupper, heriblandt hjemløse. Gadeplansarbejde er dog historisk set ikke et nyt fænomen. Denne form for socialt arbejde har i en dansk kontekst historiske rødder tilbage til 70'erne og 80'erne, bl.a. i forbindelse med opsøgende arbejde i ungdomsklubregi og SSP-samarbejde (Hansen, 2014). På trods af den lange tradition med gadeplansarbejde inden for dette sociale område eksisterer der generelt konsensus i forskningslitteraturen om manglende metodologiske diskussioner omkring gadeplansarbejdet, ligesom mængden af litteratur på dette felt er begrænset (Connolly, & Joly, 2012). Nærværende projekt har haft det sigte at belyse nogle væsentlige aspekter af gadeplansarbejdernes praksis og dermed bidrage med viden om og indsigt i denne særlige dimension af det sociale arbejde.

Med inspiration fra skandinavisk forskning (Henningsen, 2010; Anderson, 2013) har projektet taget afsæt i nedenstående indkredsning af det opsøgende gadeplansarbejde, hvilket har dannet en analytisk ramme med udgangspunkt i centrale faser/opgaver i det sociale arbejde: Opsøgende gadeplansarbejde er en kontakt- og ressourciformidlende social aktivitet, udført i omgivelser og situationer, som den opsøgende gadeplansarbejder ikke kontrollerer eller organiserer. Det opsøgende er rettet mod unge og grupper af unge, som ofte er svært tilgængelige. De sociale aktiviteter skal initiere sociale forandringsprocesser for de unge. Arbejdet skal samtidig være en brobyggende aktivitet, der letter de unges forbindelse til anden social service.

Hvor gadeplansarbejdet i høj grad involverer en række forskellige samarbejdspartnere, der har indflydelse på de forskellige aspekter af det opsøgende og brobyggende arbejde, har denne

undersøgelse haft særligt fokus på det konkrete og fysiske møde mellem den unge og gadeplansarbejderen.

Grænsemøder – det fysiske og symbolske landskab

Forskningsprojektet har taget afsæt i den forståelse, at gadeplansarbejdet finder sted i og over grænser, og omdrejningspunktet for analysen er (grænse)-mødet mellem gadeplansarbejderne og de unge hjemløse. Dette møde har både en symbolsk og praktisk karakter, men disse to aspekter skal betragtes som tæt sammenvævede. Den amerikanske sociolog Michael Rowes studier af "boundary encounters" (1999) i gadeplansarbejdernes møde med hjemløse i deres miljø har udgjort inspirationskilden til projektets overordnede tematik. Grænsemøder skal her ses som et udtryk for en markering af positioner ved en grænse, hvor der er en grænse, der krydses. Rowes forståelse af begrebet grænse skal forstås såvel som en fysisk grænse mellem mennesker som en social og psykologisk grænse, der er frembragt af erfaring og opfattelser af de personer, der mødes i sociale sammenhænge. Grænsemøder mellem gadeplansarbejderen og den unge, kan i Rowes optik, ses som et netværk af fysiske og symbolske grænser, der adskiller de to parter. Trådene i disse netværk skal ifølge Rowe betragtes ud fra to perspektiver (Rowe, 1999). Det ene perspektiv er nettet, hvori karakteren af udsathed ses hos den unge, hvor eksempelvis familiære og sociale forhold samt misbrugsproblematikker og økonomi gør sig gældende. Det andet er gadeplansarbejderens netværk, der strækker sig over dennes kulturelle og professionelle associationer, de kompetencer og ressourcer, de bringer ind i deres arbejde. Desuden er der institutionelle krav, der rammesætter den hjælp, de skal/kan give og til hvem (Rowe, 1999, s. 4).

Den waliske sociolog Tom Hall skriver, at grænsekrydsende aktiviteter ikke kun handler om udveksling af en social service eller en konkret 'vare', som gadeplansarbejderne leverer, til den unge, men i høj grad også handler om tilhørsforhold og identitet, når der sker bevægelser fra den ene til den anden side af grænsen (Hall, 2017, s. 23). Et grænseperspektiv i gadeplansarbejde bidrager til at illustrere, at de unge på den ene side af grænsen ikke er passive modtagere af den 'vare', som velfærdssystemets udsendte gadeplansarbejder leverer. Den unge skal her ses som en central aktør i disse grænsemøder og grænsekrydsende aktiviteter. Opsøgende arbejde er derfor en to-vejs-proces, der involverer forskellige bevægelser i status, identitet og tilhørsforhold, hvor gadeplansarbejderens faglige position også er i bevægelse.

At opsøge og skabe kontakt

Gadeplansarbejdet handler i overvejende grad om at opsøge de unge i deres nærmiljø. Medarbejderens kendskab til byens forskellige rum, hvor forskellige grupper og enkeltindivider færdes, er afgørende for at kunne identificere og etablere kontakt. Medarbejderne anvender forskellige strategier til at afsøge, hvor de unge potentielt kan findes. Gadeplansgrupperne arbejder med screening af byen og går bestemte ruter i bylandskabet for herigennem at identificere og skabe kontakt med unge i de forskellige bymiljøer: f.eks. parker, storcentre, fastfoodrestauranter, parkeringshuse eller sociale væresteder.

Det kontaktskabende arbejde er en grundlæggende udfordring i arbejdet, og fremgangsmåder diskuteres ofte medarbejderne imellem. Selve identificeringen af potentielt udsatte unge på gadeplan sker gennem løbende observationer i førnævnte miljøer. Næsten alle gadeplansarbejdere vurderer

at kunne identificere potentielle unge i deres målgruppe på ganske kort tid. Denne identifikationsproces beskrives som værende en særlig fornemmelse for kendetegn i mødet med de unge. En medarbejder fortæller:

"Altså, så er det jo, et eller andet sted er det jo med en fordømmende kasket på og en mavefornemmelse for, ud fra et udseende, opførsel, et eller andet, at man siger "her er måske én, som kunne være interessant." (...) det er jo ikke sådan et skema, man går ind og kigger på, hvor er han henne."

Medarbejdernes identifikation af unge er i høj grad baseret på en erfaring og en intuitiv fortolkning af afvigende adfærd. Rowe beskriver identifikationen af målgruppen som evnen til at aflæse særlige træk: "... there are subtler shades of stigma for the wise to read." (Rowe, 1999, s. 59). Dette stigma opbygges bl.a. i gadeplansmedarbejderens grænsemøder med de unge. Undersøgelsen viser også, at gadeplansarbejderne ikke kun konkret identificerer afvigende interaktionsprocesser. Denne adfærd vurderes også i relation til tid og sted. En medarbejder forklarer:

"Jeg vil sige, at positioner er også vigtige. Altså, hvis man vælger at placere sig øverst oppe i et tårn i en parkeringskælder, så ringer min alarmklokke i hvert fald."

Betegnelsen 'iagttaget inkompetence' hos Rowe er her relevant at fremhæve (Rowe, 1999). De unge, kan ud fra gadeplansarbejdernes perspektiv, udvise inkompetence i de konkrete sammenhænge, de

indgår i, og steder, de opholder sig. Denne kategorisering udspringer sig i grænsemødet mellem de to parter, og opfattelsen af denne stigmatisering og dens opfyldelse i samhandlingerne virker selvforstærkende og giver potentielt stigmaet sin korrekthed. Når de unge accepterer kontakten fra gadeplansarbejderne, kan det ses som udtryk for, at den unge accepterer at kategoriseres som en målgruppe, der påkalder sig medarbejdernes opmærksomhed. Andre gange er det en afvisning fra den unge, der ikke identificerer sig med den position, som den opsøgende medarbejder tilbyder dem. Gadeplansarbejderne skal kunne afkode de signaler, som de unge sender i disse møder i byens rum – og kontinuerligt vælge strategier for at tilgå målgruppen.

Forhandlet tillid

Tillid er centralt i det opsøgende arbejdes tidlige faser, men kan ses som en kontinuerlig proces og en grundlæggende udfordring i det relationelle arbejde. Med inspiration fra Perrys studier af (mis)tillid i udgående SSP- arbejde (Perry, 2015) kan tillid ses som en social proces med konstante forestillinger om pålideligheden af den andens handlinger. Dette tager afsæt i vurderingen af denne persons (gadeplansarbejderens) omdømme og evaluering af de aktuelle forhold og en tro på denne persons moral og ærlighed (2015, s. 166,167). Det samme gælder mistillid, blot med omvendt fortegn. I denne forståelse af tillid/mistillid er det afgørende at tage hensyn til nutid, fortid og fremtid i mødet med de unge på gaden.

Gadeplansarbejderne i undersøgelsen oplever forskellige situationer, hvor de unge ytrer mistillid til det kommunale system og deres repræsentanter. Dette udfordrer etableringen af kontakten til de unge. To medarbejdere forklarer netop denne problematik i forhold til det kontaktskabende arbejde:

”Vi har sådan et visitkort, vi deler ud og en gang imellem – så er der nogle af dem, der bare river det i stykker. Og siger ’fuck kommunen’ (...) Og det kan være de første ti gange, så bliver man ignoreret eller en fuck-finger eller et eller andet.”

(Gadeplansarbejder)

”Kan du holde mig ud? Stikker du halen mellem benene som de andre? Det skal vi være forberedt på. Vi skal se noget afstumpethed, en gang imellem. (...) men er du vedholdende og byder dig til over for den unge og tager kontakt til den unge, selvom den unge afskriver dig, så oplever vi i hvert fald heroppe, at så er det, som om så tror de på det.” (Gadeplansarbejder)

Denne adfærd forklares af medarbejderne som et udtryk for de unges tidligere erfaringer med dårlige oplevelser med det offentlige system og en mistillid til, at de professionelle vil dem det gode. Disse grænsemøder mellem gadeplansarbejder og den unge illustrerer en forhandling af positioner på hver side af grænsen. Skal gadeplansarbejderne have mulighed for at etablere og vedligeholde kontakt med den unge, implicerer dette bevægelser på begge sider. Den norske forsker i gadeplansarbejde Erik Henningsen bruger udtrykket en særlig fornemmelse for spillet (2010, s. 5), hvor det opsøgende arbejde kræver sensitive, interaktionelle færdigheder og en diskret forhandling af præmissen for interaktion.

Strategier og tilgange diskuteres løbende mellem undersøgelsens medarbejdere for at finde nye måder at opnå kontakt til de unge, der ikke umiddelbart er interesseret i kontakt.

Gadeplansarbejderne beskriver, at det opsøgende arbejde kræver en betydelig vedholdenhed; at blive afvist flere gange og stadig udvise, at man vil den unge – på trods af at miljøet og situationerne – vanskeliggør dette. Det sidste citat eksemplificerer en generel betragtning om det kontaktskabende arbejde. – At tålmodighed på længere sigt kan bidrage til ændrede perspektiver hos de unge, hvorved et tillidsfuldt forhold gradvist kan opbygges. Desuden beskrives en særlig moralsk forpligtelse, at gadeplansarbejderne bør kunne modstå konfliktsøgende og afvisende adfærd hos målgruppen og en insisteren på at etablere kontakt.

Den rituelle kontakt

Ved kontakten til nye unge i søgelyset hos gadeplansmedarbejderne distribueres visitkort, kontaktoplysninger eller links til gadeplansgruppens Facebookside. Hos unge, hvor kontakten er etableret, arrangerer enkelte gadeplansgrupper aktiviteter for grupper af unge, mens andre udleverer kanyler i misbrugsmiljøet. Strategierne for disse handlinger er i udgangspunktet, at de unge kan få let og uforpligtende adgang til medarbejderne i situationer, hvor de unge er parate til kontakt. Den grundlæggende tilgang til arbejdet er, at de unge selv skal tage kontakt ved disse grænseaktiviteter i byens forskellige lokationer.

Sociologen Robin Smith bruger begrebet adgangsritualer (Smith, 2011, s. 367), der kan illustrere bevægelser på at etablere kontakt. Gadeplansarbejdernes tilgang til mødet med de unge kan i denne optik betragtes som en række af adgangsritualer, der tager afsæt i en simpel åbningsceremoni (Smith,

2011, s. 368), hvor de unge hilses på. I nogle situationer beskriver medarbejderne, at kontakten stopper her. Andre gange er kontakten sekventielt opbygget, med flere kontaktsituationer, der danner basis for et videre arbejde med den unge. Et eksempel på et adgangsritual beskrives af en medarbejder således: ”Fordi de kommer jo ind og får de her kanyler, og så har man en anledning til lige at tage en snak om ”jamen, hvordan går det ellers?” og ”hvad er situationen lige nu?”. (Gadeplansarbejder)

Medarbejdernes udlevering af varer, som f.eks. kanyler, kan med Smiths betegnelse kaldes ”a tool of the trade” (Smith, 2011, s. 369). Disse handlinger kan betragtes som rituelle og symbolske tilbud af varer, der ikke er ”gratis”. De udgør derimod en måde, hvorpå der kan etableres kontakt og mulig information omkring den unges situation – og i dette konkrete tilfælde arbejde med principper omkring skadesreduktion i misbrugsmiljøet ved kanyleudlevering.

En anden gadeplansgruppe arrangerer aktiviteter som grillaften eller basketballkamp på havnen, hvilket udgør en anden type udveksling af varer for de yngste målgrupper i gadeplansarbejdet. I forbindelse med disse aktiviteter oplever medarbejderne ofte, at de unge – i forbindelse med eller efter disse aktiviteter – henvender sig og efterspørger en samtale på tomandshånd. Her åbnes op for små og store problemer i de unges livssituation. Smith pointerer følgende om karakteren af denne typer møder: ”For the conduct of an exchange, for the deal to be closed, there is the requirement of a ritual in which both the performance and a shared definition of the exchange must be accomplished.” (Smith, 2011, s. 369). I denne optik kan disse udvekslinger af varer betragtes som rituelle handlinger, hvori der eksisterer en gensidig forståelse af situationen, hvor den unge skal kunne

aflæse tegn eller åbninger fra gadeplansarbejdernes side til en videre kontakt. Det centrale er her, at medarbejderne kan arrangere mulige åbninger, der er afstemt efter den konkrete situation med den pågældende unge.

Gadeplansarbejderne beskriver det som en særlig udfordring at forvalte og afslutte disse møder med den fornødne kontakt og etablering af fremtidig dialog. Smith betegner dette centrale forhold som "closing encounters" (Smith, 2011, s. 374); en særlig gestus, der symboliserer, at aktiviteten og kontakten er bragt til ende. Succesen for disse closing encounters handler i overvejende grad om at etablere fremtidig hjælp og mere formelle, planlagte møder. Disse møder er dog i høj grad præget af usikkerhed og udfordringer i forhold til at initiere forandringsprocesser hos de unge.

Initiering af sociale forandringsprocesser

Identifikation og kontaktskabende virksomhed i det opsøgende arbejde er en central opgave, men ikke et endemål i sig selv. Dette er kun første skridt i retning af mulige forandringsprocesser, rettet mod at forbedre målgruppens sociale vilkår og livsbetingelser. En væsentlig betragtning på denne del af arbejdet er ifølge Andersson (2013, s. 177), at forbindelsen mellem det opsøgende arbejde og menneskers forandringsprocesser skal forstås på et indledende niveau. Det vil sige, at gadeplansarbejderen skal skabe forudsætningerne for en proces med social forandring. Nedenfor gives eksempler på arbejdet med disse processer og de udfordringer, medarbejderne møder, samt de strategier, de anvender i arbejdet.

I undersøgelsen fremhæver flere informanter, at en uformel og uforpligtende tilgang til de unge, er en velegnet strategi i forsøget på at etablere en relation til målgruppen.

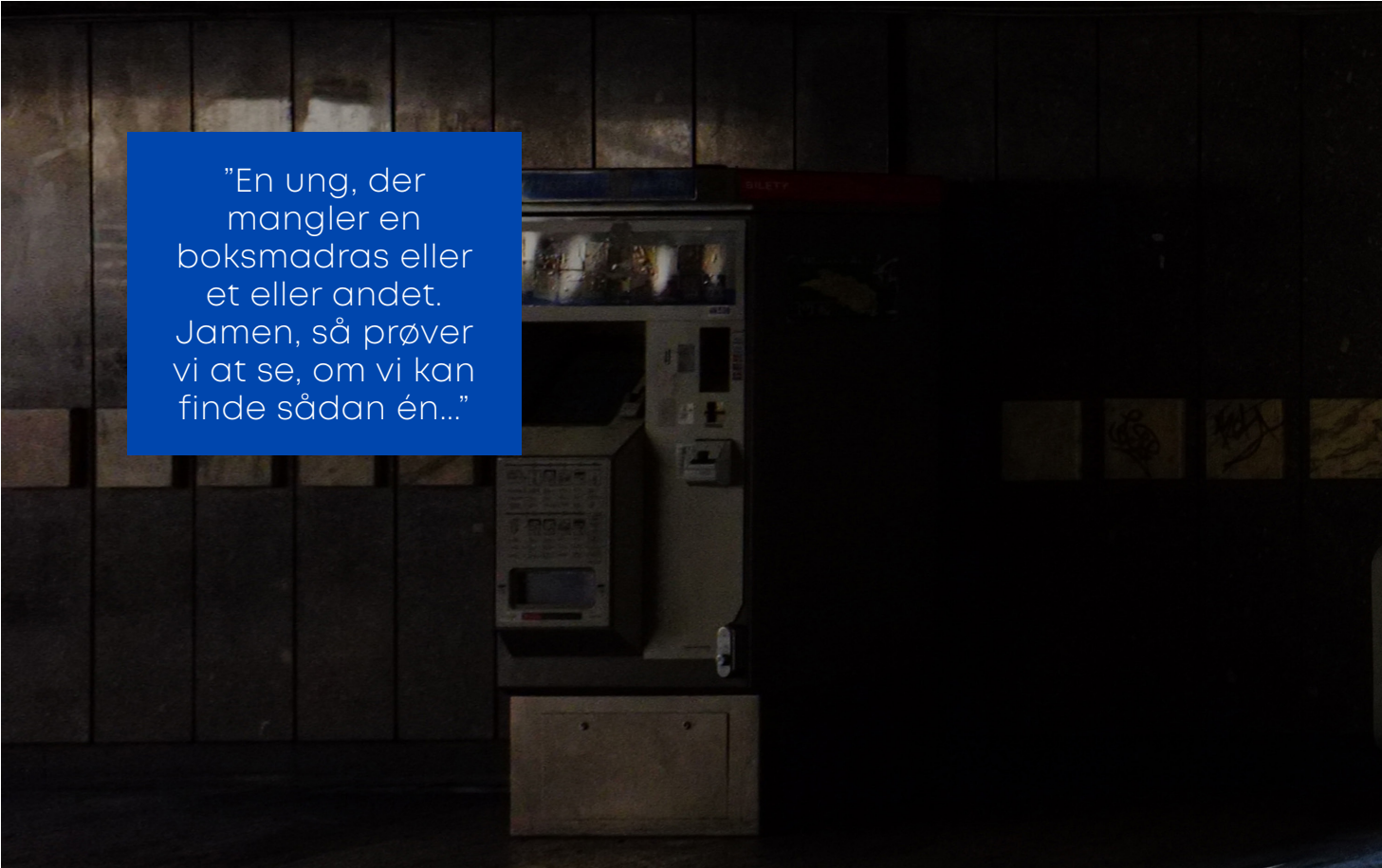
Foto: Colourbox.dk

At være let tilgængelig handler om at nedtone den professionelle rolle i kontakten med de unge. En medarbejder beskriver, hvorledes denne kontaktform danner grundlag for det videre relationelle arbejde: "... det er jo dér, at det bærer frugt, at vi er synlige til dagligt, øh, og hilser på... smalltalker måske 90 % af vores tid". Andre gadeplansarbejdere beskriver kontakten som uforpligtende og fleksibel. Disse kontakt- og samværsformer vurderes af medarbejderne som frugtbare, når den uformelle kontakt danner grundlag for senere samtaler og forandringer

i den unges situation.

Henningens anvender betegnelsen romantisk etik, der i denne sammenhæng kan illustrere den måde, hvorpå gadeplansarbejderne interagerer og positionerer sig i forhold til de unge. Henningsens romantisk etik dækker over en særlig måde at forholde sig til mødet med en given målgruppe, hvor et uformelt og moralsk engagement betones som det afgørende element i den erhvervs-mæssige rolle (Henningens, 2010).

Gadeplansarbejderne i undersøgelsen betoner ikke kun de

”En ung, der mangler en boksmadrás eller et eller andet. Jamen, så prøver vi at se, om vi kan finde sådan én...”

uformelle interaktionsfærdigheder som et grundlæggende praksiselement; de kan ligefrem betragtes som en dyd, der efterstræbes.

Nærværende undersøgelse giver ikke et entydigt billede, i forhold til i hvilke situationer dette gør sig særligt gældende. Tilgangen er dog især fremtrædende ved kontakten til de yngre grupper af unge.

En anden dimension af den romantiske etik er, at der lægges vægt på, at medarbejderen er moralsk forpligtet til at være på 'den unges side' (Henningesen, 2010). Gadeplansarbejderne er meget opmærksomme på, at de unge tilbydes uforpligtende og fleksible tilbud om hjælp. Det er essentielt, at de unge oplever, at gadeplansarbejderne er der for de unges skyld, og ikke repræsenterer en offentlig myndighed, hvor der følger forpligtelser med hjælpen. Gadeplansgrupperne beskriver, at let adgang til hjælp og støtte er en afgørende

forudsætning for at bibeholde og udvikle kontakten. En medarbejder fortæller, hvorfor de unge anvender netop deres tilbud:

”... jeg tror dét, at vi handler hurtigt, at vi rimelig hurtigt følger op på de aftaler, vi laver med de unge ... og så, jamen, så tror jeg faktisk dét der med, at vi ikke er underlagt en masse restriktioner.”
(Gadeplansarbejder)

Rowe skriver i sin bog om den særlige udfordring i det professionelle virke, at gadeplansarbejderne implicit animeres til at fralægge sig en professionel attitude og institutionelle strukturer i mødet med de unge: ”Work at the boundaries calls for surrendering some of the institutional powers ...” (Rowe, 1999, s. 90). Medarbejderne skal jf. Rowe – i hvert fald i de tidlige faser af kontakten – arbejde fleksibelt og med såkaldt gadgetid frem for institutionel tid. Det nytter f.eks. ikke at arbejde i morgentimerne, hvor de

unge typisk sover. For det andet oplever gadeplansarbejderne, at de må performe eller udvise en særlig attitude, der videst muligt fastholder kontakten, hvilket ofte fordrer en mere uformel tilgang til de unge.

For at imødekomme de unges ønsker om kontakt og tilpasse sig de unges kontaktmønstre er en meget fleksibel ramme afgørende ifølge medarbejderne. Som det fremgår i citatet, oplever medarbejderne meget få restriktioner og formelle rammer i deres arbejde. Samtidig beskrives dette som afgørende for at løse de opgaver, de står over for i mødet med de unge.

Motivationen hos de unge opleves som afgørende og giver drivkraft til at ændre de unges situation. Særligt hjælp til økonomi og uddannelse ses som væsentlige støtteaktiviteter, hvor de unge er modtagelige for hjælp og opsøger

Foto: Colourbox.dk

denne. Grundlæggende oplever gadeplansgrupperne, at de unge mangler kendskab til og færdigheder til eksempelvis e-Boks og NemID. Andre gange handler det om ledsagelse til sagsbehandler eller UU-vejleder. Disse støtteaktiviteter kan bidrage til at stabilisere de unges livssituation. I de praktiske og ledsagende funktioner ligger også et pædagogisk potentiale for forandring. En medarbejder fortæller:

”En ung, der mangler en boksmappe eller et eller andet. Jamen, så prøver vi at se, om vi kan finde sådan én (...) Og vi har en trailer, så kan vi få den afleveret til dem. Så det dér med, måske ikke nødvendigvis at have fokus på misbruget, selvom vi godt kan se dét, øh, er det største problem lige nu, jamen altså, så ... så kan vi ordne nogle småting hen ad vejen for dem... og så kan vi jo sideløbende dér arbejde motiverende for, at de kunne komme ned

og få en snak nede i misbrugsafsnittet og måske komme i gang med noget behandling.” (Gadeplansarbejder)

Medarbejderens arbejde kan i dette tilfælde ses som et forsøg på en grænseskrydsende aktivitet. Rowe (1999, s. 81) beskriver, som tidligere nævnt, at grænseskrydsende aktiviteter er genstand for forhandling af identitet og en mulig ændret position for den unge. At motivere ved eksempelvis at tage en snak i misbrugsafsnittet skal derfor ikke bare ses som en mulig hjælp med et misbrug, men som en ændring af position og identitet. Den unge skal indgå i et formaliseret tilbud, og den unge skal forholde sig aktivt til personlige udfordringer.

Medarbejderne beskriver dette arbejde som en vanskelig balancegang mellem positionen at være imødekommende og hjælpsom og samtidig skabe forstyrrelser og skubbe på, så de unge ændrer

deres sociale situation. Som Rowe skriver: ”Workers must live with the contradictions of their friendly yet manipulative approach.” (1999, s. 80). De grundlæggende forhold, der skal være til stede, hvis disse grænseskrydsende aktiviteter skal bære frugt, er det relationelle forhold, at de unge har en oplevelse af et frit tilgængeligt tilbud, og at hjælpen er på de unges præmisser. Endvidere skal de unge være parate til at ville ændre deres situation og motivere sig til forandring. Er dette fundament til stede, er der basis for, at medarbejderne kan hjælpe de unge i overgangen til andre sociale tilbud.

Den vanskelige overgang

De opsøgende gadeplansarbejdere har en central funktion i at skabe forbindelse til andre sociale instanser, der kan bidrage til at afhjælpe den unges usikre boligsituation. Her beskriver medarbejderne, at en stor

del af arbejdet i de længere forløb handler om at motivere og støtte de unge til mere stabile boligforhold – og undgå kortsigtede strategier som f.eks. sofa-surfing hos personer i deres sociale netværk. Ovenstående er eksempler på dette.

Men medarbejderne skal også håndtere akutte og kritiske boligsituationer, hvor unge ikke har en seng at sove i den kommende nat. En medarbejder beskriver, hvorfor disse akutte situationer kan opstå:

”...de når så langt ud, før de faktisk selv beder om hjælp, det er derude, når de ikke har et sted at sove, og de ikke kan få det løst mere blandt kammerater, eller sådan noget (...) men før de er klar, de er faktisk så langt ude, at de ikke har andre muligheder.” (Gadeplansarbejder)

Ofte står gadeplansarbejderne med unge, der af forskellige årsager er blevet smidt ud, gået hjemme fra forældrene eller på anden vis har opbrugt muligheder for overnatning i deres sociale netværk. Det er, som citatet ovenfor indikerer, for nogle unge ofte en sidste udvej at opsøge gadeplansgrupperne.

Brobygningsarbejdet består her i at skabe forbindelse til midlertidige opholdssteder eller andre, alternative løsninger, der bidrager til at få opfyldt basale behov, såsom en seng at sove i og en midlertidig stabil situation. Medarbejderne oplever ofte begrænsninger i de tilbud, der gives til unge i akut risiko for hjemløshed. Ofte må medarbejderne henvise til opholdssteder, hvor målgruppen har meget svære problemstillinger, og botilbud med meget belastede miljøer. I perioder findes der ingen sengepladser i byen, hvorfor de unge i disse situationer skal henvende sig til andre opholdssteder i nærliggende byer med sengeplads. Nogle unge vælger at afvise tilbud om sengeplads på de meget belastede opholdssteder i byen og vælger i stedet at sove i opgange eller andre steder.

En specifik service kan medføre et stigma, som kontakten kommer til

”Den viden, de har om de ting, som foregår på de der omsorgshjem, med stærkt misbrug, og [opholdssted] har i forhold til alkohol, slagsmål, misbrugere, dybt kriminelle og traumatiserede, og nogle af dem kan jo ikke rumme det, fordi de selv er så fyldt af det. Det har måske også været hele deres opvækst, ikke, altså ...Jeg sover hellere i opgangen”.

(Gadeplansarbejder)

at repræsentere (Rowe, 1999; McLoughlin, 2013), hvilket påvirker muligheden for det videre arbejde. Gadeplansarbejderne oplever, at de unge ikke vil identificere sig med hjemløsesituationen, og at en akut sengeplads i de 'voksnes' hjemløse- og misbrugsmiljøer skaber utryghed og en modstand mod at skulle associeres med denne gruppe borgere. Gadeplansarbejderne skal vurdere, om den unge er i en situation, hvor vedkommende kan håndtere at være i dette miljø, og hvor meget de skal presse på for at få den unge overtalt til det konkrete tilbud – med risiko for, at den unge trækker sig fra kontakten.

I de situationer, hvor de unge enten fravælger en sengeplads, eller ikke kan få tildelt en, må medarbejderne ”tænke ud af boksen”, som en informant formulerede det. Grundet medarbejdernes vurdering af de begrænsede muligheder tilpasset unge søges alternative løsninger. Disse alternative løsninger udspringer af medarbejdernes oplevelser af unge, der falder imellem de institutionelle hjælpesystemer og havner uden for relevante sociale tilbud. I konfrontationen med disse ofte barske realiteter – at skulle efterlade en ung på gaden – trækker medarbejderne ofte på kreative og ekstraordinære løsninger, der i nogle sammenhænge vil være i gråzonen for, hvad der organisatorisk er anerkendt. At de unge eksempelvis bliver tilbudt at sove nogle timer på

kontoret, får serveret mad af medarbejderne, eller at medarbejderne anvender egen bil til at køre de unge udenbys, udgør eksempler på sådanne aktiviteter.

Andersson skriver, at balancen i gadeplansarbejdet – mellem det personlige engagement over for den professionelle rationelle vurdering – er vanskelig i praksis (Andersson, 2013). I denne undersøgelse kan der spores en tendens til, at gadeplansarbejderne lader sig guide af personlige, moralske overbevisninger og valg. Hvorledes denne balance håndteres i nærværende undersøgelse, er dog vanskelig at vurdere. Men det afgørende i medarbejdernes engagement, og evnen til at improvisere i disse vanskelige situationer, skal ikke kun fortolkes ud fra personlige værdier, som medarbejderne bringer med i arbejdet. Tilgangen til gadeplansarbejdet kan også betragtes som et udtryk for en kvalitet, der udspringer af de særlige arbejdsbetingelser. Hermed bliver dette også en central del af det opsøgende arbejdets særlige karakter og metodologi.

Opsamlende bemærkninger og betragtninger

Ambitionen med denne artikel har været at belyse aspekter af et arbejdsfelt og en tilgang til socialt arbejde, der adskiller sig betydeligt fra andre former for socialt arbejde. Artiklen har præsenteret et udvalg af centrale arbejdsfelter i det opsøgende gadeplansarbejde og

betonet udvalgte udfordringer, strategier og roller i arbejdet med unge hjemløse.

At arbejde med udsatte unge med meget komplekse problemer, som gadeplansmedarbejderne møder i deres hverdag, kræver en særlig sensitiv tilgang til dette arbejde. De kontingente vilkår, der kendetegner gadeplansarbejderne arbejde, betyder, at medarbejderne konstant skal overveje, om deres tilgang til den unges situation og position i dette grænsemøde er den rette. Grænsemøderne kan være flygtige og har vist, at opsøgende og kontaktskabende virksomhed til denne målgruppe i høj grad afhænger af interaktionsstrategier, der fordrer en tillidsskabende, fleksibel – og måske også uformel tilgang. Undersøgelsen indikerer, at dette har vist sig at udgøre en grundlæggende præmis for relationsarbejdet med de unge.

Initiering af forandringsprocesser hos målgruppen har vist, at der er behov for bevægelser på begge sider i grænsemødet med de unge – og i særdeleshed i de grænsekrydsende aktiviteter. At tilpasse sig de unges livssituation og tilpasse støtten til de unges behov er indlysende centralt. Det betyder dog, at gadeplansarbejderne må justere på det organisatoriske

arrangement, såfremt dette kan imødekommes. Den forandringsproces, der søges skabt hos den unge, er baseret på opbygning af et relationelt forhold og er situationelt funderet. Det væsentlige er her, at indsatsen betragtes som et indledende arbejde, der har som mål at forandre den unges situation på længere sigt.

Ifølge Henningsen (2010) er udfordringen ved relationelle og situerede strategier, at disse vanskeliggør en professionel og metodologisk udvikling. Udfordringen kan bestå i en overbetoning af gadeplansarbejdernes partikulære arbejds erfaringer, hvilket vanskeligt kan danne grundlag for en kollektiv professionsforståelse af de anvendte arbejdstilgange, da denne praktiske viden bliver fragmenteret og situationsbestemt. Det er derfor centralt at diskutere, hvordan de metodiske aspekter af gadeplansarbejdet betones.

Bergmark & Lundström (2007) beskriver, at metodisk socialt arbejde skal være intentionelt, instrumentelt og systematisk. Denne metodeforståelse implicerer, at det praktiske gadeplansarbejde skal have et mål eller en intention med arbejdet. Endvidere beror det på overvejelser om, hvilke redskaber eller midler der skal anvendes for at

nå dette mål. Og sluttelig skal arbejdet udføres på en systematisk måde og i et vist omfang være reproducerbart. Nærværende undersøgelse viser, at gadeplansarbejderne især har fokus på de to første perspektiver i deres praksis. Systematikken og reproducerbarheden er i mindre grad fremtrædende.

At arbejde metodisk i gadeplansarbejdet er udfordrende, da medarbejderne må arbejde ud fra en ufuldstændig viden, grundet arbejdets komplekse karakter. De problemer, som gadeplansarbejderen konfronteres med i sit daglige arbejde, fordrer således metoder af dynamisk karakter. Det implicerer, at der i praksis skal kunne rummes en vis fleksibilitet og indimellem kreativ kontekstsensitiv tilgang. Gadeplansarbejderne må nødvendigvis også trække på egne og andres erfaringer, i forhold til om en given tilgang er velegnet. En metodisk tilgang til gadeplansarbejdet kalder på en kritisk diskussion og refleksion over dens anvendelse. Gadeplansarbejderne skal derfor udvise dømmekraft i udvælgelsen, udviklingen og oversættelsen af metoderne til deres konkrete praksis. ●

Litteraturliste

- Andersson, B. (2013). Finding ways to the hard to reach - considerations on the content and concept of outreach work. *European Journal of Social Work*, 16(2), pp. 171-186.
- Benjaminsen, L. (2017). Hjemløshed i Danmark 2017. National kortlægning. København: VIVE.
- Bergmark, Å., & Lundström, T. (2007). *Metoder i socialt arbejde – Hvad er det? I: A. Meeuwisse, S. Sunesson, & H. Swärd, Socialt arbejde – en grundbog* (2 ed., pp. 155-173). København: Hans Reitzel.
- Connolly, J. A., & Joly, L. E. (2012). Outreach with street-involved youth: A quantitative and qualitative review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 32, pp. 524-534.
- Hall, T. (2017). Citizenship on the Edge: Homeless Outreach and the City. In H. Warring, & K. Fahnøe, *Lived Citizenship on the Edge of Society: Rights, Intimate Life and Spatiality* (pp. 23-44). Palgrave Macmillan.
- Hansen, C. S. (2014). Ungdomsklubbernes og gadeplansarbejdets historie og aktualitet. I: G. S. Johannesen, & M. Petersen, *Unge livsvilkår - Muligheder, risici og professionelle udfordringer* (pp. 48-66). København: Akademisk Forlag.
- Henningsen, E. (2010). The Romantic Ethic in Outreach Work. Retrieved from Sociétés et jeunes en difficulté [En ligne], Numéro hors série: <http://sejed.revues.org/>
- McLoughlin, P. J. (2013). Couch surfing on the margins: the reliance on temporary living arrangements as a form of homelessness amongst school-aged home leavers. *Journal of Youth Studies*, 4(16).
- Perry, K. A. (2015). "SuperstikkerPatruljen" – tillid og mistillid som udtryk for kulturel indramning. I: H. Kjærgaard, *Social og Specialpædagogik* (pp. 163-183). København: Akademisk.
- Rowe, M. (1999). *Crossing the border: encounters between homeless people and outreach workers*. London: University of California Press.
- Smith, R. J. (2011). Goffman's Interaction Order at the Margins: Stigma, Role, and Normalization in the Outreach Encounter. *Symbolic Interaction*, 3, pp. 357-376.
- Ydesen, J. (2015). Kortlægning af unge hjemløse i Aalborg Kommune – i alderen 17 til 30 år. Aalborg: Aalborg kommune, Gadeteamet, Center for Voksne.

սՇՈ

